

РЕПУБЛИКА СРБИЈА

УПРАВА ЗА ЗАЈЕДНИЧКЕ ПОСЛОВЕ РЕПУБЛИЧКИХ ОРГАНА

**ОДЕЉЕЊЕ ЗА ИНФОРМАЦИОНО-ДОКУМЕНТАЦИОНЕ
И БИБЛИОТЕЧКЕ ПОСЛОВЕ**

**ИНФОРМАТИВНИ
БИЛТЕН**

**БРОЈ 9
2020.**

Одељење за информационо-документационе и библиотечке послове Управе за заједничке послове републичких органа већ више од тридесет година једном месечно објављује Информативни билтен, којим обавештава кориснике о обновљеном информационо-документационом и библиотечком фонду.

Обавештавамо кориснике да БАЗИ ПРАВНИХ ПРОПИСА Одељења за информационо-документационе и библиотечке послове Управе, која је дневно ажурна и притом бесплатна, могу приступити путем следеће интернет адресе:

<http://bpp.uzzpro.gov.rs>

Из наше базе која садржи преко 130.000 прописа и преко пола милиона скенираних страна службених гласила, за свега неколико минута може се добити како важећи тако и неважећи пропис, у штампаној верзији или електронском поштом, као што се може добити и телефонским путем свака информација о статусу траженог прописа.

БИЛТЕНИ у електронском облику могу се преузети на адреси:

<http://www.uzzpro.gov.rs/biblioteka-bilteni.html>

Целокупан библиотечки фонд може се погледати на адреси:

<http://www.uzzpro.gov.rs/biblioteka-knjige.html>

Дигитална библиотека налази се на адреси:

<http://www.uzzpro.gov.rs/biblioteka-digit.html>

За коришћење целокупног фонда, као и за информације о правним прописима објављеним у службеним гласилима, корисници се могу обратити Одељењу:

1. Немањина бр. 22-26,
телефон: 3616-296, 363-1620, 363-1104, 3613-734/лок. 1620 и 1104

или електронски: **biblioteka@uzzpro.gov.rs**

Главни и одговорни уредник: Смиља Богдановић, начелник Одељења
smilja.bogdanovic@uzzpro.gov.rs

Технички уредник: Јелена Васиљевић, орг.пријема и евиденције захтева корисника

Сарадници: Гордана Јуришић, документалиста
Смиљана Павков, документалиста
Гордан Горуновић, оператер за системе базе података
Лепосава Милановић, оператер припреме података
Радмила Тубин-Михајловић, орг.пријема и евиденције захтева корисника
Дејан Станојловић, оператер за системе базе података

Лектор: Смиља Богдановић
Коректор: Јелена Васиљевић

Компјутерска обрада: Радинка Мићовић, програмер софтверских решења и
Одељење за информационо-документационе и библиотечке послове

ШТАМПА: УПРАВА ЗА ЗАЈЕДНИЧКЕ ПОСЛОВЕ РЕПУБЛИЧКИХ ОРГАНА
Београд, Немањина 22-26

САДРЖАЈ

- 1.** Преглед одабраних правних прописа објављених у службеним гласилима Републике Србије, Аутономне Покрајине Војводине и Града Београда
- 2.** Списак претплата на дневне листове, службена гласила и часописе
- 3.** Преглед старих публикација
- 4.** Преглед нових књига
- 5.** Листа најчитанијих књига

1

**ПРЕГЛЕД ОДАБРАНИХ ПРАВНИХ ПРОПИСА
ОБЈАВЉЕНИХ У СЛУЖБЕНИМ ГЛАСИЛИМА
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ, АУТОНОМНЕ ПОКРАЈИНЕ
ВОЈВОДИНЕ И ГРАДА БЕОГРАДА**

УСТАВНОПРАВНИ И ПОЛИТИЧКИ СИСТЕМ

Службени гласник Републике Србије

Указ о опозиву са дужности изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије при Светој Столици у Ватикану, Дејана Шаховића, Службени гласник Републике Србије бр. 115/2020

Уредба о изменама Уредбе о специјалној и посебним јединицама полиције, Службени гласник Републике Србије бр. 113/2020

Одлука о измени Одлуке о листи врста радњи обраде података о личности за које се мора извршити процена утицаја на заштиту података о личности и тражити мишљење Повереника за информације од јавног значаја и заштиту података о личности, Службени гласник Републике Србије бр. 112/2020

Одлука о отварању Конзулата Републике Србије у Пловдиву, Република Бугарска, Службени гласник Републике Србије бр. 118/2020

Правилник о начину снимања на јавном месту и начину саопштавања намере о том снимању (у циљу обављања полицијских послова), Службени гласник Републике Србије бр. 111/2020

Правилник о начину одређивања и пасивизирања јединственог матичног броја грађана, Службени гласник Републике Србије бр. 115/2020

Правилник о поклонима јавних функционера, Службени гласник Републике Србије бр. 118/2020

Правилник о Регистру јавних функционера и Регистру имовине и прихода јавних функционера, Службени гласник Републике Србије бр. 118/2020

Наредба о измени Наредбе о забрани окупљања у Републици Србији на јавним местима у затвореном и отвореном простору, Службени гласник Републике Србије бр. 111/2020

Декларација о подршци активностима председника Републике које се односе на разговоре са представницима привремених институција самоуправе у Приштини, Службени гласник Републике Србије бр. 113/2020

Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори

Обавештење о датуму ступања на снагу Меморандума о разумевању између Министарства унутрашњих послова Републике Србије и Министарства за унутрашњу безбедност Сједињених Америчких Држава о унапређењу сарадње у циљу спречавања путовања терориста и борбе против незаконитих миграција, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 5/2020

Обавештење о датуму ступања на снагу Споразума између Владе Републике Србије и Владе Републике Северне Македоније о успостављању заједничког граничног прелаза Миратовач–Лојане, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 5/2020

Обавештење о датуму ступања на снагу протокола о одређивању тремеђне граничне тачке између Републике Србије, Црне Горе и Босне и Херцеговине, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 5/2020

Службени лист Аутономне Покрајине Војводине

Одлука о изменама Одлуке о легитимацији посланика у Скупштини Аутономне Покрајине Војводине, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 51/2020

ФИНАНСИЈЕ И ПРИВРЕДА

Службени гласник Републике Србије

Уредба о изменама Уредбе о подстицајима инвеститору да у Републици Србији производи аудиовизуелно дело, Службени гласник Републике Србије бр. 111/2020

Уредба о допуни Уредбе о условима за пловидбу и правилима пловидбе на унутрашњим водама, Службени гласник Републике Србије бр. 111/2020

Уредба о утврђивању Програма финансијске подршке пољопривредним произвођачима кроз откуп тржишних вишкова товних јунади у отежаним економским условима услед пандемије COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2, Службени гласник Републике Србије бр. 113/2020

Уредба о изменама Уредбе о платама полицијских службеника, Службени гласник Републике Србије бр. 113/2020

Уредба о допуни Уредбе о начину остваривања права полицијских службеника на накнаду трошкова за долазак и одлазак са рада, Службени гласник Републике Србије бр. 113/2020

Уредба о локацијским условима, Службени гласник Републике Србије бр. 115/2020

Уредба о изменама и допунама Уредбе о утврђивању Програма финансијске подршке пољопривредним произвођачима кроз откуп тржишних вишкова товних јунади у отежаним економским условима услед пандемије COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2, Службени гласник Републике Србије бр. 115/2020

Уредба о организацији и начину обављања послова централизованих јавних набавки на републичком нивоу, Службени гласник Републике Србије бр. 116/2020

Уредба о утврђивању Просторног плана подручја посебне намене инфраструктурног коридора железничке пруге Београд–Ниш, Службени гласник Републике Србије бр. 117/2020

Уредба о изменама и допунама Уредбе о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју у 2020. години, Службени гласник Републике Србије бр. 118/2020

Уредба о изменама и допунама Уредбе о утврђивању Програма финансијске подршке пољопривредним произвођачима кроз откуп тржишних вишкова товних јунади у отежаним економским условима услед пандемије COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2, Службени гласник Републике Србије бр. 118/2020

Одлука о измени Одлуке о оснивању, почетку и престанку рада царинарница, царинских испостава, одсека и царинских реферата, Службени гласник Републике Србије бр. 111/2020

Одлука о образовању Радне групе за припрему и организовање наградне игре, Службени гласник Републике Србије бр. 111/2020

Одлука о изменама и допунама Одлуке о распореду и коришћењу средстава за подршку унапређења пословне инфраструктуре за 2020. годину, Службени гласник Републике Србије бр. 111/2020

Одлука о неприступању изради стратешке процене утицаја измена и допуна Просторног плана подручја посебне намене уређења дела приобаља града Београда – подручје приобаља реке Саве за пројекат „Београд на води” на животну средину, Службени гласник Републике Србије бр. 112/2020

Одлука о изради Просторног плана подручја посебне намене националног парка „Ђердап”, Службени гласник Републике Србије бр. 114/2020

Одлука о изради измена и допуна Просторног плана подручја посебне намене уређења дела приобаља града Београда – подручје приобаља реке Саве за пројекат „Београд на води”, Службени гласник Републике Србије бр. 114/2020

Одлука о измени и допунама Одлуке о образовању Радне групе за припрему и организовање наградне игре, Службени гласник Републике Србије бр. 114/2020

Одлука о висини минималне цене рада за период јануар–децембар 2021. године, Службени гласник Републике Србије бр. 116/2020

Одлука о утврђивању критеријума за избор банака које ће вршити услуге куповине и продаје и друге финансијске услуге у вези са дугорочним државним хартијама од вредности емитованих на међународном финансијском тржишту, Службени гласник Републике Србије бр. 118/2020

Одлука о изменама Одлуке о образовању Фонда за подстицање развоја пољопривредне производње у Републици, Службени гласник Републике Србије бр. 118/2020

Правилник о утврђивању јединствених тарифних ставова за универзалну поштанску услугу, Службени гласник Републике Србије бр. 111/2020

Правилник о начину вршења провера приликом испитивања, обележавања, појединачног испитивања или хомологације оружја, контроле типа муниције, испитивања онеспособљеног оружја и оружја коме је трајно промењена намена у цивилно, као и изглед ознака и жигова, Службени гласник Републике Србије бр. 113/2020

Правилник о вредности дневне, вишедневне и годишње дозволе за рекреативни риболов за 2021. годину, Службени гласник Републике Србије бр. 114/2020

Правилник о параметрима квалитета за обављање поштанских услуга, Службени гласник Републике Србије бр. 114/2020

Правилник о допуни Правилника о одређивању царинских органа за царинење одређених врста робе или спровођење одређених поступака, Службени гласник Републике Србије бр. 115/2020

Правилник о утврђивању Програма мониторинга безбедности хране биљног и мешовитог порекла за 2020. годину, Службени гласник Републике Србије бр. 115/2020

Правилник о условима за обављање контроле плодности обрадивог пољопривредног земљишта, Службени гласник Републике Србије бр. 115/2020

Правилник о условима и начину обављања поштанских услуга, Службени гласник Републике Србије бр. 115/2020

Правилник о допунама Правилника о декларисању, означавању и рекламирању хране, Службени гласник Републике Србије бр. 118/2020

Правилник о измени Правилника о утврђивању Програма мера здравствене заштите животиња за 2020. годину, Службени гласник Републике Србије бр. 118/2020

Правилник о начину подношења обавештења о учешћу у поступку јавне набавке, приватизације или другом поступку чији је исход закључивање уговора са органом јавне власти, Службени гласник Републике Србије бр. 118/2020

Наредба о измени Наредбе о времену отворености аеродрома за одвијање ваздушног саобраћаја, Службени гласник Републике Србије бр. 115/2020

Наредба о измени Наредбе о предузимању мера за спречавање уношења заразне болести животиња трансмисивних спонгиоформних енцефалопатија и других болести животиња које се могу пренети споредним производима животињског порекла у Републику Србију, Службени гласник Републике Србије бр. 118/2020

Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори

Споразум о донацији између Владе Републике Србије и Владе Републике Француске, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 5/2020

Аранжман између надлежних органа Сједињених Америчких Држава и Републике Србије, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 5/2020

Обавештење о датуму ступања на снагу Споразума између Владе Републике Србије и Владе Мађарске о сарадњи на изградњи, управљању, одржавању, реконструкцији и санацији гасовода за транспорт природног гаса који прелази преко државне границе, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 5/2020

Обавештење о датуму ступања на снагу Меморандума о сарадњи у борби против корупције у оквиру Антикорупцијске иницијативе Југоисточне Европе са Протоколом о

изменама и допунама Меморандума о разумевању о сарадњи у борби против корупције у оквиру Антикорупцијске иницијативе Југоисточне Европе, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 5/2020

Службени лист Аутономне Покрајине Војводине

Одлука о висини накнаде за вршење функције лица која бира Скупштина Аутономне Покрајине Војводине, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 52/2020

Службени лист Града Београда

Одлука о успостављању сарадње између Града Београда, Република Србија и Града Беча, Република Аустрија, Службени лист Града Београда бр. 103/2020

Решење о измени Решења о утврђивању цене услуга превоза у јавном линијском превозу путника на територији града Београда, Службени лист Града Београда бр. 95/2020

Решење о приступању стратешкој процени утицаја Локалног плана управљања отпадом града Београда у периоду 2021–2030. године на животну средину, Службени лист Града Београда бр. 95/2020

Измене и допуне Плана постављања башти угоститељских објеката на површинама у оквиру пешачких зона и на јавним површинама на подручју просторне културно-историјске целине: подручје око Доситејевог лицеја, подручје Кнез Михаилове улице, Топчидер, Косанчићев венац и Скадарлија, Службени лист Града Београда бр. 102/2020

РАДНИ ОДНОСИ, ЗДРАВСТВЕНА И СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА

Службени гласник Републике Србије

Уредба о изменама и допунама Уредбе о мерама за спречавање и сузбијање заразне болести COVID-19, Службени гласник Републике Србије бр. 111/2020

Уредба о изменама Уредбе о мерилима за распоред руководећих радних места полицијских службеника, Службени гласник Републике Србије бр. 113/2020

Уредба о изменама Уредбе о каријерном развоју полицијских службеника, Службени гласник Републике Србије бр. 113/2020

Одлука о изменама и допунама Одлуке о највишим ценама лекова за употребу у хуманој медицини чији је режим издавања на рецепт, Службени гласник Републике Србије бр. 113/2020

Одлука о измени и допуни Одлуке о проглашењу болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 заразном болешћу, Службени гласник Републике Србије бр. 116/2020

Одлука о изменама Одлуке о броју студената за упис у прву годину студијских програма основних струковних, академских и интегрисаних студија који се финансирају

из буџета Републике Србије за високошколске установе чији је оснивач Република Србија у школској 2020/2021. години, Службени гласник Републике Србије бр. 118/2020

Правилник о измени Правилника о уговарању здравствене заштите из обавезног здравственог осигурања са даваоцима здравствених услуга за 2020. годину, Службени гласник Републике Србије бр. 111/2020

Правилник о утврђивању списка супстанци које се користе у недозвољеној производњи опојних дрога и психотропних супстанци, Службени гласник Републике Србије бр. 112/2020

Правилник о изменама и допунама Правилника о превентивним мерама за безбедан и здрав рад при излагању биолошким штетностима, Службени гласник Републике Србије бр. 115/2020

Правилник о измени и допунама Правилника о утврђивању цена за лабораторијске здравствене услуге на примарном, секундарном и терцијарном нивоу здравствене заштите, Службени гласник Републике Србије бр. 116/2020

Упутство о допуни Упутства о примени Одлуке о проглашењу болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 заразном болешћу у делу ограничења уласка лица у Републику Србију, Службени гласник Републике Србије бр. 116/2020

Решење о утврђивању обрачунског износа просечне годишње зараде за осигуранике који остварују право у августу 2020. године, Службени гласник Републике Србије бр. 112/2020

ОБРАЗОВАЊЕ, НАУКА, КУЛТУРА И ФИЗИЧКА КУЛТУРА

Службени гласник Републике Србије

Правилник о стандардима компетенција за професију васпитач у дому ученика и школи са домом ученика и његовог професионалног развоја, Службени гласник Републике Србије бр. 111/2020

Правилник о реализацији практичне наставе и професионалне праксе, Службени гласник Републике Србије бр. 112/2020

Правилник о изменама и допунама Правилника о садржају и начину вођења евиденције и издавању јавних исправа у основној школи, Службени гласник Републике Србије бр. 112/2020

Правилник о измени Правилника о критеријумима и стандардима за финансирање установе која обавља делатност основног образовања и васпитања, Службени гласник Републике Србије бр. 115/2020

Правилник о изменама Правилника о критеријумима и стандардима за финансирање установе која обавља делатност средњег образовања и васпитања, Службени гласник Републике Србије бр. 115/2020

Решење о додели националног спортског признања, Службени гласник Републике Србије бр. 115/2020

Решење о измени и допуни Решења о утврђивању надлежности музеја према врстама уметничко-историјских дела и према територији, Службени гласник Републике Србије бр. 118/2020

Програм обуке у области спречавања корупције и јачања интегритета, Службени гласник Републике Србије бр. 114/2020

Службени лист Града Београда

Обавештење Завода за заштиту споменика културе Града Београда – установе културе од националног значаја о евидентирању добра које ужива претходну заштиту: Општина Савски венац, зграда Прве веледрогерије у Београду, Сарајевска 84, Службени лист Града Београда бр. 98/2020

РАЗНО

Службени гласник Републике Србије

Коефицијент за израчунавање висине месечне закупнине за коришћење стана у својини грађана, задужбина и фондација, Службени гласник Републике Србије бр. 112/2020

Исправка Коефицијента за израчунавање висине месечне закупнине за коришћење стана у својини грађана, задужбина и фондација, Службени гласник Републике Србије бр. 115/2020

Индекси потрошачких цена за август 2020. године, Службени гласник Републике Србије бр. 115/2020

Подаци о просечним зарадама и просечним зарадама без пореза и доприноса по запосленом, за јул 2020. године, Службени гласник Републике Србије бр. 118/2020

Службени лист Града Београда

Показатељ повећања потрошачких цена у јулу 2020. године, Службени лист Града Београда бр. 96/2020

Показатељ смањења потрошачких цена у августу 2020. године, Службени лист Града Београда бр. 103/2020

2

**СПИСАК ПРЕТПЛАТА НА ДНЕВНЕ ЛИСТОВЕ,
СЛУЖБЕНА ГЛАСИЛА И ЧАСОПИСЕ ЗА ПОТРЕБЕ
БИБЛИОТЕКЕ УПРАВЕ У 2020. ГОДИНИ**

ДНЕВНИ ЛИСТОВИ И ЧАСОПИСИ

1.	АЛО
2.	БЛИЦ
3.	ВЕЧЕРЊЕ НОВОСТИ
4.	ВРЕМЕ
5.	ДАНАС
6.	ИЛУСТРОВАНА ПОЛИТИКА
6.	ИНФОРМЕР
7.	КУРИР
8.	НЕДЕЉНИК
9.	НИН
10.	ПЕЧАТ
11.	ПОЛИТИКА
12.	СРПСКИ ТЕЛЕГРАФ

СЛУЖБЕНА ГЛАСИЛА

1.	СЛУЖБЕНИ ГЛАСНИК РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
2.	СЛУЖБЕНИ ГЛАСНИК РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ – МЕЂУНАРОДНИ УГОВОРИ
3.	СЛУЖБЕНИ ЛИСТ АП ВОЈВОДИНЕ
4.	СЛУЖБЕНИ ЛИСТ ГРАДА БЕОГРАДА

СТРУЧНИ ЧАСОПИСИ

1.	КОРАЦИ: часопис за књижевност, уметност и културу
2.	ЛИПАР: часопис за књижевност, језик, уметност и културу
3.	РС PRESS
4.	ПРАВНА ПРАКСА: часопис за примену прописа

ОСТАЛЕ СЕРИЈСКЕ ПУБЛИКАЦИЈЕ

1.	БИЛТЕН ДРЖАВНОГ ПРАВОБРАНИЛАШТВА
2.	БИЛТЕН ЈАВНИХ ФИНАНСИЈА
3.	БИЛТЕН МИНИСТАРСТВА ДРЖАВНЕ УПРАВЕ И ЛОКАЛНЕ САМОУПРАВЕ
4.	БИЛТЕН РЕПУБЛИЧКОГ ЗАВОДА ЗА СТАТИСТИКУ
5.	БИЛТЕН УСТАВНОГ СУДА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
6.	МЕСЕЧНИ СТАТИСТИЧКИ ПРЕГЛЕД
7.	САОПШТЕЊА РЕПУБЛИЧКОГ ЗАВОДА ЗА СТАТИСТИКУ

3

ПРЕГЛЕД СТАРИХ ПУБЛИКАЦИЈА

Излазећи у сусрет све израженијим захтевима корисника да пронађу одговор на специфична питања из професионалне праксе, кроз Информативни билтен континуирано ћемо упознати своје читаоце са садржајима старих књига из богате ризнице библиотеке Управе. Наш фонд обухвата, између осталог, и вредне писане документе који, осим документационе, имају и научну и стручну вредност. Будући да су посредни књиге од историјског значаја, као и периодична издања и друге драгоцене библиотечке целине којима располажу постојећи фондови, овим путем настојали смо да проширимо лектуру свима онима који желе да се стручно усавшавају. Напомињемо да ове књиге (из којих дајемо само изводе) могу да се користе само у читаоници библиотеке Управе за заједничке послове републичких органа.

За овај број издвајамо:

- 1. Јеврем Герасимовић: Старо српско право, Београд, 1925.**
- 2. Тајна конвенција између Србије и Аустро-Угарске, Београд, 1909.**

У наредним бројевима Информативног билтена наставићемо са приказима тематски и жанровски разноврсних публикација нашег богатог фонда.

ЈЕВРЕМ ГЕРАСИМОВИЋ

СТАРО
СРПСКО ПРАВО

ИЗДАЊЕ КЊИЖАРНИЦЕ РАЈКОВИЋА И ЂУКОВИЋА
БЕОГРАД — ТЕРАЗИЈЕ

ГЛАВА ДРУГА

ПРИВАТНА СВОЈИНА

ОПШТЕ НАПОМЕНЕ. ОБЛИЦИ НЕПОКРЕТНОГ ИМАЊА.

Када у старој српској држави владоца и државу обухватимо у један појам и посматрамо као једно правно лице, тада се може рећи да се сва непокретна својина делила на државну и приватну. Обе се те групе дају даље делити на мање, тако да се последњи облици државне својине претварају и прелазе у приватну својину и обратно. У групу приватне непокретне својине долазе све оне земље којима њихов власник може слободно да располаже, слободно у границама закона, не наносећи тиме штете ни држави ни коме трећем лицу. Државна непокретна својина била би она над којом је владалац имао неограничено право располагања, а у ту групу спада све што се може замислити као објект непокретне својине: необрађене и ненасељене земље, планине, вароши, градови, воде, обрађена, насељена земља, села па и целе жупе. Како је то право располагања било разне природе, то је јасно да је приватна непокретна својина могла бити предмет државне. Оваква се подела не би могла назвати ни подела по пореклу, јер чак и земље које су једном изишле из државне својине, ипак остају њој на расположењу, а земље које су још у државној својини стоје на слободном располагању појединаца, разних нижих титулара.

Када се различити облици непокретне својине посматрају са гледишта обима права располагања, и тада налазимо две групе; једна је скопчана са неограниченим правом располагања, друга са више или мање ограниченим, и јавља се или као просто право уживања или као својина са многим и разноврсним теретима али са пуним правом располагања. У том случају имамо властеоску баштину, властеоску пронију и себарску баштину. Докле први располаже својим имањем докле као са покретном ствари, докле је други само јавноправни власник њен, а то значи да има једино право уживања, а трећи се власник одликује од прве двојице што над собом има властеоску баштину или њој равну чијем власнику дугује разне кулуке и данке иако сам баштином својом слободно може располагати.

Са гледишта броја власника или уживалаца налазимо две врсте баштине: појединачну и колективну својину. Последња се дели на две групе: субјект је или заједница приватнога права или јавнога.

Из до сада реченога изилази да, посматрајући са разних тачака гледишта, налазимо да је било у старој српској држави три врсте некретне својине: земље које припадају држави у толико што она њима располаже, земље које припадају некоме власнику који има неограничено право располагања под извесним условима, и најзад земље на којима неко има једино право уживања.

Из овога се већ довољно види да у старој српској држави данашње право непокретне својине није постојало, сем извесних изузетака, како се то до сада схватало.

Новаковић¹⁾ се о овоме овако изјашњава од прилике: Са гледишта својине или власничког права сва је земља била државна или властеоска, односно црквена, или је била пронија. У прву групу долази земља која је припадала држави или владоцу што је онда било једно исто. У тој групи налазимо тек на мале баштине слободних људи које још нису постале део црквене, властеоске баштине или проније; њихово је право својине остало недирнуто, али нису имали привилегија већ су кулучили цару као своме господару. Од овога општег некретног имања мора се издвојити владаочева приватна некретна својина коју је он са својом породицом или она сама, као приватну баштину уживао и која по томе спада у исту групу са властеоском баштином. Не удећи баштинском праву појединаца могао је владалац таква села поклонити у баштину (овога пута неограничену) цркви или властели, што и јесте чинио хрисовуљима. Ова је цесија значила да црква или властелин имају непосредно баштинско (својинско) право на необрађеном земљишту поклоњене земље, могли су га населити или по својој вољи са њиме располагати; мале баштинске парцеле и имања остајала су недирнута и непромењена као и колективна некретна својина. Хрисовуљима је нарочито право на данке и кулуке пренашано са владоца на властелу односно на цркву. — Другу групу образују властеоске односно црквене баштине са извесним привилегијама, и, нарочито прве са извесним дужностима према владоцу и држави. Ова су имања долазила у њихову својину стварно без икаква основа, или су их тек помоћу хрисовуља добијали. Када се једном наслеђе прекине, та имања поново падају у прву групу. Лично имање владаочево и његове породице долази такође у ту групу. Са тим баштинским правом — то је била његова одлика — било је скопчано најнеограниченије право располагања као са каквим другим објектом, али под условом да не уди потчињеној баштини. То је исто право имао и власник потчињене баштине, само њиме није смео удити своме господару. Под тим су условима живила оба баштинска власника. — У трећој

¹⁾ Српска Краљ. Академија, Глас I, 1887, Стојан Новаковић, Пронијари и баштиници, 53-57.

групи налазимо само пронију. У пронију као и у баштину давао је владалац опет оне земље из прве групе, али овога пута само властели. Земља је давана на извесно време или на живот. Због своје природе пронија није могла бити наслеђена, и свакада се враћала после смрти свога титулара у својину владаочеву, који ју је тада и наследницима могао поново дати у пронију. По историји судећи изгледа да је се то стварно и догађало, ако не и правно, бар код великих пронија из којих су после смрти Душанове развили се моћни провинцијални управници. Пронијарско право које је било плата и награда, накнада за војну и управну службу — ако већ није престављало награду за какву већ учињену услугу — не треба мешати са баштинским правом од кога се потпуно разликовало. Са пронијом се давало само право на извесне кулуке и данке, и то у много мањој мери.

Као што се види ни Новаковић није успео да нађе место себарској баштини, потчињеној, зависној некретној својини која је баш била срж и основа система непокретне својине у старој српској држави, јер се она налази у појму сваке врсте некретне својине.

Из овога се даље види да је апсолутно немогуће оперисати са данашњим појмовима из ове области грађанског права: ни један појам не само да нема своје потпуно значење него му је оно у оно време било сасвим супротно данашњем и то веома често.

Ваља још напоменути да реч баштина којом се тако дуго и много оперисало не значи готово ништа, јер би највише могла значити својину на супрот пронији; која је значила право уживања, неке врсте службености јавно правне природе.

У старој српској држави власник све земље, обрађене и необрађене, био је једино владалац, и то јавно правни власник у данашњем смислу, док је фактички и приватно-правни власник био онај који је ма какво право уживања на њој имао, било то право скопчано са ширим или ужим својинским правом; тако су сви остали у ствари били једино уживаоци области, имања, парцела са ширим или ужим правом располагања, у већој или мањој потчињености према владаоцу или оним лицима на која је он своја јавно-правна потраживања ма на какав начин био пренео. Данашња својина на непокретностима изгледа да је постојала једино на зградама у варошима, и на мањим варошким плацевима, авлијама и баштама, како се до данас на ово питање гледало.

Зато што се владалац сматра за власника све земље, а то зато што је он оличење државе, себри, огроман део народа, део земљораднички, сточарски, занатлиски, који фактички обрађује поједине парцеле и делове те земље, дугује владаоцу односно држави извесне данке и работе. Властела зато што врше један део јавних дужности владаочевих, то јест државних, војних, управних и судских, уживају са тих

себарских имања. један део владаочевих односно државних прихода; манастири из сличних разлога у колико је природа њиховога делања данашње социјално-политичке природе. Главни је да ради отправања државних послова и подмирења њених потреба прибирање тих прихода никада не буде доведено у питање, а ко ће та имања обделавати, то је спорно, те отуда долази условно неограничено право располагања тим имањима и код себара и код властеле. Само реална социјална еволуција и ондашње државно — војно, економско и финансиско — уређење створили су квази-баштанска права владоца, властеле и манастира. Прави и једини власник био је себар. И ако шта треба назвати баштином, то је та себарска, меропашка, слободних људи баштина, док је властеоска баштина пре једно веома широко наследно право уживања, и то деривативно право у колико је стечено поклоном од владоца, или оригинално у колико је стечено фактичким путем, историском еволуцијом, и онда регулисано и ограничено. Историски прво су били власници земље они који су је обделавали, па су тек владоци појединој властели уступали комплексе имања да са њих прибирају државне приходе, и то тако да их имају у баштину, то јест онако као и да их обделавају. По јачини најјаче је право на земљу право себарско, па тек за њим долази властеоско, оба права будући наследна права, насупрот промијарском праву које преставља једино уско ненаследно право уживања, али такво право које је било и приватног а не само јавног карактера.

Најзад, погрешно је било што се до сада поред властеоске баштине стављала црквена и тим именом називала. Насупрот световној баштини, која се као што смо видели делила на властеоску и себарску, ваља ставити црквену у ширем смислу, која се даље дели на црквену у ужем смислу и манастирску, јер је ова последња стајала за добар степен изнад властеоске баштине, док је права црквена баштина, и ако изнад себарске, ипак била далеко испод властеоске.

Облици некретне својине који могу имати интереса ови су: 1) државна земља, — 2) владаочева, — 3) властеоска, — 4) манастирска, — 5) црквена, — 6) себарска, чему треба додати још и 7) промију. А поједини од ових облика, према томе у којој се вишој групи налазе, деле се опет на мање групе и више или мање међу собом разликују.

У ствари, међутим, ондашњи имовински односи нису се ни мало разликовали од данашњих, али се то на први поглед не види јер су они били помућени ондашњим фискалним системом.

ДРЖАВНА ЗЕМЉА.

Под државном земљом разумем сву ону земљу која не припада ни властели, ни манастирима, а ни владоцу као

лицу приватнога права, сва она имања над којима владалац, то јест држава има по реду прво право располагања. Од оних који таква имања и такве земље обрађују једини владалац као оличење државе има право на кулуке и данке.

Та државна земља може бити од две врсте: или државна у ужем смислу где спадају све оне земље на којима већ неко лице приватнога права или јавнога (колективна својина) има баштинско, разуме се, потчињено право, — или је то пуста, необрађена и никако не искоришћена земља на којој још нико нема никаквог права.

Престаје бити државна ова земља на три начина: или поклоном властели или манастирима и давањем у пронију, у ком последњем случају отуђење има привремени карактер, и мањег је обима, или продајом односно заменом; или присвајањем.

У разним хрисовуљима¹⁾ налазимо примера да се државна земља поклањала тек са одобрењем сабора, али се не може позитивно рећи да ли се то свакада тако радило или је то случај био само са већим комплексима и са владалачким лаврама. И Крстић за ту надлежност сабора наводи примере²⁾. У сваком случају таква даривања манастира имала су значајних последица у првом реду по државне финансије, затим по државну администрацију и судство, па и по саме ниже баштинике на тим имањима.

Ово уступање бивало је или својим поданицима или другим државама. За замене има у хрисовуљима много примера за српске поданике, а то се нарочито дешавало када су имања заокругљивана. По гласу једног хрисовуља Урошева 1325 продати су на граници Дубровчанима Стон, Превлака, Рат и Посредница за 500 перпера годишње³⁾.

Прибављање нове државне земље могло је бити или у самој државној области, или на страни. У последњем случају то је била последица срећних војних похода, када је само дотадашња државна земља мењала свога господара док су зависни баштинници остајали исти, а виши, независни баштинници, само донекле. У унутрашњости земља је постајала државном на више начина: када властеоска баштина остаје без наследника, а исти је случај и са себарском, када се баштина за казну од властелина одузме, када црквена баштина опусте, када се у случају колективне казне одузимањем имања кажњавају и властелин и његови себри, или само себри.

Од насељене ова државна земља постаје пуста у случају казне расипањем, то јест протеривањем са имања, ако над таквом земљом није било вишег господара, који ју је могао и новим људима населити.

Као пусту земљу не треба сматрати ону која се налази између два села или између две жупе; она је могла била колек-

¹⁾ Дечанске хрисовуље, 3 и 61.

²⁾ Гласник IX, 87

³⁾ Monumenta Serbica LXXXVIII.

тивна својина тих обласних јединица. А права пуста земља тек је она која се налазила већином у планинама и могла је бити крчена; и као таква доћи у прву групу државне земље. По чл. 123 било је признато рударима баштинско право на шумама искрченим и обрађеним до појаве Законика; у будуће им је дозвољено једино да шуму секу, али не да и даље искрчене парцеле обделавају и тако себи присвајају. Овај пропис, међутим, није имовинског карактера, већ привредног, а тежња му је да одржи шуме у околини рудника. У Дечанском хрисовуљу¹⁾ помиње се један такав случај крчења: ту су били псари у шуми искрчили неку земљу која је поклоњена манастиру.

Тако је земља могла бити искрчена и од какве стране државе, то јест од њених поданика, и на тај је начин испала из државне области када је била на граници. 1234 год. краљ Урош²⁾ је био опростио Дубровчанима због до тада искрченог и виноградима засађеног земљишта, признавши им пуну својину као да је то један део њихове територије, али су за у будуће били уговорили да се на такав начин српска област више не може присвајати.

ВЛАДАОЧЕВО ИМАЊЕ.

О овој врсти некретне својине споменици слабо говоре. У њима има спомена о шумама, планинама, црквама царевим, али се ту свакада мисли на државу. Из разних места која говоре о његовим покретностима може се закључити да је и владалац имао великих непокретних имања. Тако се често спомињу његови пси, коњи, стада, пасишта, ловишта, дворови, воденице, виногради, баште итд. Новаковић, као што је већ речено, мисли да се ова врста има ставити у једну са слободном властеоском баштином. Строго узев то не би могло бити јер између њих постоји једна велика разлика, а после није постојало само две, као што мисли Новаковић, већ три подврсте властеоске баштине. Ако владаочево лично имање ваља изједначити са властеоским, онда то треба учинити са оним трећом подврстом, са оним трећим делом, не са обрађеном земљом од стране себара, још мање са необрађеном, већ са оним личним властеоским имањем које себри кулуком, работом за самога властелина обрађују. Чудно је да се та врста властеоске баштине, тај део њен, није још запазио: на каквој земљи треба себри, меропси да ору, сеју, жњу, косе, у чијим виноградима да раде? — сигурно не на необрађеној, још мање на својој, већ једино на ономе имању које је властелину лично припадало. Какве су те парцеле биле такво је било већином и владаочево лично имање, и имање чланова династије. Има, међутим, изгледа, да се богатство владоца, састајало, сем рудника, понајвише у стоци.

¹⁾ Дечанске хрисовуље, 67.

²⁾ Šafarik, Okazky občanskeho Pisemnostvi, v. Praze 1870, 10.

ВЛАСТЕОСКА ЗЕМЉА.

Властеоска земља назива се обично слободна или независна баштина за разлику од потчињене, неслободне баштине, баштине себара, меропаха и влаха. Властеоска баштина била је за извесне односе јавно-правне природе најважнији облик некретне својине; то је иначе најпотпунији и најнеограниченији облик својинског права на земљу, и био је скопчан са најширим правом на кулуке и данке. Али не треба мислити да су властеоска баштина и право на кулуке и данке два нераздвојна појма; то јесте већином био случај али се такво исто право могло имати и на језерима, плацевима, варошима, зградама, виноградима, воденицама, који објекти искључују право на кулуке и данке, и са те тачке гледишта престављају једно голо право. Извор праву на кулуке и данке није био стварни већ лични: нису властела имала право на кулуке и данке као баштиници, већ као баштиници земаља које су себри обрађивали, што и јесте био најчешћи облик властеоског имања, нити су га имали као власници земље, ма какве природе она била, већ као вршиоци извесних државних функција, јер оно што држава поклања, то нису имања са људима, већ људи са својом економском делатношћу и својим имањем.

Оваква баштина разликује се од неслободне још и по томе што је једном за свагда изишла из јавно-правног промета, док себарска баштина може и даље бити предмет владаочевог располагања.

Властеоска баштина је јавно-правне природе, и по томе се разликује од манастирске, јер је прва скопчана са разним јавним службама; она управо и постоји само зато да би властела отправљала своје јавне дужности.

Властеоска баштина је истовремено и подврста слободне баштине, а друга је манастирска, погрешно названа просто црквена, јер је разлика између црквене и манастирске још већа но између себарске и властеоске.

Карактеристични знаци једне властеоске баштине налазе се у Законику у његовим члановима 39, 40, 41, 42, 43 и 45.

Из члана 39 (Властеле и властеличићи, иже се обретају у државе царства ми, Србље и Грци, што јест кому дало царство ми у баштину и у хрисуљуи и држе до сијега-зи сабора, баштине да су тврде) знамо да то слободно баштинско право може имати само властелин, било ла припада великој или малој властели. Та су два појма, властелинство и слободна, независна баштина била нераздвојна. Ово је важило како за властелу Србе, тако и за властелу другог порекла а можда и држављанства. Овај члан помиње само Србе и Грке, којих је нарочито на југоистоку било, из простог разлога што у тадашњим границама Бугара није ни било. Поред ових знамо из споменика да је било властеле, и то и

највеће, и других народности. Иначе се из овога члана види да само владалац оригинарно ствара баштинско властеоско право, сем случаја стварног постанка.

Тим баштинама владалац није имао више право располагања, па није имао више ни право на работе и данке од стране насељеника тих земаља, као што се то каже у чл. 42 „И баштине все да су свободне от всех работ и поданак царству ми, разве да дају соћ и војску да војују по закону“, и у чл. 40 и 43 „И все хрисоволије и простагме што јест кому учинило царство ми и што ће кому учинити, и тези баштине да су тврде како-но и првих правоверних цар; да су вољни њими, и под црков дати, или за душу одати, или иному продати кому љубо“ и „Да нест вољан господин цар, ни краљ, ни госпожда царица никому узети баштине по силе, ни купити ни разменити, разве ако си кто сам пољуби“.

Ослобођена од свих данака и кулука држави, властеоска баштина је плаћала само *соћ*, главарину и *ишла на војску*.

Каква је природа те порезе била, види се из чл. 198: „Доходак царски, соће и намет и харач, да дава всак чловек — кабал жита, половина чиста а половина препроста, воља перпер динарми, а рок тому житу да се усипа, на Митров дан, а други рок на Рождество Христово. Ако ли соћа властелин не дава на те рокове, властелин та да се свеже на царевом двору и да се држи докле плати двојином“. Сваки човек значи, као што ће се доцније видети, свака породица у ужем смислу, али не и свако имање, не тек свака задруга где је такве било. Што је овде важно, то је да држави ову порезу дугује властелин а не његов себар, који према држави непосредно није стајао ни у каквој пореској обавези. То је била истовремено главарина, јер ју је свака глава породице плаћала, па ма како та породица имућна била, с друге стране то је био и порез по имућности јер га је властелин плаћао држави према своме богатству у себарским породицама.

На овој властеоској баштини почивала је и војна обавеза, што није значило службу у стајаћој војсци — таква је била само најамничка војска — већ само у случају рата, а привремено и за време мира као нека врста вежбе. Ово је била како обавеза властелина тако и његових себара, а од ње су само себри бивали ослобођени и то једино када се њихове земље поклањају манастирима. Чл. 48 оправдава мишљење да се та војна служба за властелу састојала у командовању већим и мањим јединицама за време рата, јер се по њему по смрти властелиновој знаци његове војне команде предају делимично владоцу, делом властелиновом сину: „Када умре властелин, коњ добри, и оружје да се даје цару“... „свита велика бисерна и златни појас“ предају се његовом сину, а свиту су, као знак чина и положаја, носили и други чиновници, што се и из Законика види (чл. 108).

Као што смо видели, у чл. 40. Законик нам даје као одлику властеотске баштине и потпуно право располагања, које је још опширније изнето у једном хрисовуљу деспота Ђурђа¹⁾ по коме властелин може своје имање за живота у вечиту баштине имати, по смрти ако хоће својој деци оставити, рођаку, цркви; може га као мираз дати, заменити или продати.

За чл. 43 који је горе наведен интересантан је један спор из доба Душанова, о коме нам дају обавештења три заповести издане у току од нешто више од године дана²⁾. Један владика био је од владоца добио једно имање а неки Мартин, чија је то раније својина била, био га је такође, за време рата када та област није била више под српском управом, поново у баштину добио. У првој заповести наређује се обласној управној власти да томе Мартину даде друго имање у замену, јер се владика био против њега жалио. Како Мартин на то није хтео да пристане, издана је била нова заповест да му се имање силом одузме. У трећој заповести излаже се историја целог спора, вероватно да би се Мартин на тај начин навео да попусти и убедио да је слабији у праву, јер је он, судећи по познатим прописима, морао наводити у своју одбрану како горњи пропис тако и оне који говоре о равноправности и важности грчких хрисовуља, као и баштина од страних владоца добијених. По гласу Законика и онда важећих прописа овај је Мартин био у праву, али се не зна како је овај спор решен³⁾.

Земље, имања која властела у баштину имају састоје се већином из три врсте парцела: једне припадају лично, појединачно или колективно, себрима настањеним на имању; друге, необрађене парцеле стоје на расположењу и себрима и властелину да их крчењем и обрадом присвоје; овим двама врстама треба додати трећи најважнији део једне властеоске баштине, а то су све оне земље и сви они објекти који лично властелину и непосредно припадају, а то су његове зграде, дворови, стаје, баште, и, даље, оно што је најважније, земље за обделавање на којој су његови себри кулучили. Док је властелин имао преко потребног броја за обделавање овога имања још слободних надница на расположењу, и док је год било неискрчених земаља, он их је крчио и тако тај део свога имања увеличавао. Када није имао више слободних надница, а није хтео плаћати, или сам није хтео крчити, крчили су сами себри ако су хтели и тако увећавали своја лична имања. Као да се из разних прописа Законика може извести закључак да су властела, поред своје из ова три дела састављене баштине, добијала некада и такве делове државне

¹⁾ Споменик III, 3.

²⁾ Гласник XXVI, 35-37

³⁾ Кажу да је ово грчки хрисовуљ; ништа зато.

земље на којима нису имали оног трећег дела, лично свог, и да су такве крајеве држали једино у државу, а не у баштину; или да се шире баштинско више право састојало из правог баштинског и, да га тако назовемо, државинског дела, ово можда некад само.

Судећи по извесним местима у хрисовуљима, рекло би се да је статус једне земље, имања, материјалне а не личне природе; кад хрисовуљи наређују да властела работају као и меропси, то ће се односити на ону непокретност коју су они купили од меропаха. Да је Иванков хрисовуљ потпунији и јаснији, послужио би за доказ овоме.

Слободна властеоска баштина може се стећи или оригинарно или дериватним путем. На први начин то бива поклоном од стране владоаца путем хрисовуља, када он један део државне земље отуђује стављајући је тако у приватно-правни промет. Дериватним путем стиче се властеоска баштина наследством које се простире до трећег братучеда (чл. 41), продајом; разменом, миразом, поклоном итд.

Од начина отуђивања властеоске баштине важнији су они пасивни но активни. Ово је депоседирање било свакада последица казне за извесне злоупотребе у отправању јавних послова или за обичне злочине. Сам се Законик не изражава јасно о највећем злочину јавно-правне природе који се кажњавао одузимањем имања, већ само у једном члану каже се да такав казни као издајник. Тек из доцнијих и ранијих хрисовуља дознајемо да је то била невера и да се она кажњавала одузимањем имања. У св. стеванском хрисовуљу¹⁾ читамо како је Милутин село Тушимље у жупи Рашка и село Хростоје у жупи Зета, које су од оца и од мајке му и од њега самог биле дате Ирици под условом да му се само за издају одузети могу, од истог Ирице због издајства одузео. Цар Душан поклања извесна села властелину Иванку с тим да му их може само због издајства одузети²⁾. Деспот Стеван је 1403 једну цркву са земљама, раније дату некоме Обраду Драгој-лалићу, одузео због невере па предао једном властелину у пронију и најзад поклатио манастиру Хилендару³⁾. Тај је исти основ био најважнији и у последњим годинама државног живота: деспот Ђурађ потврђује Радичу старе баштине и уверава га да му их неће ни за шта одузети сем за неверу⁴⁾... — Она друга два основа поменута су у чл. 111 и 140 а посредно и у чл. 107 и 138 и 34. По првом властелин се кажњава конфискацијом за увреду нанету судији, а по другоме истом казном ако прими на своје имање туђе себре, бегунце са туђих имања. Не једино због рђавог поступања, већ поглавито

¹⁾ Споменик IV, 54.

²⁾ Споменик III, 2.

³⁾ Monumenta Serbica, DLXVIII.

⁴⁾ Споменик III, 3.

зато што је положај себара био различит на разним имањима, дешавало се да појединци напуштају имања својих виших власника и прелазе на друга имања где су могли живети и радити под лакшим околностима, са мање кулука и данака. Како су таква напуштања била од штете и по државу и по самог власника, то су се владаоци трудили још од почетка XIII века, ако не да побољшају стање себара — а оно није било тако рђаво као што би се то могло мислити данас у доба демократских шупљих политичких права — оно бар да га законом тако регулишу и обезбеде од самовоље манастира и властеле, виших баштиника и сузбију — Иначе за властеоску као и за сваку другу баштину важе и општи прописи: чл. 107 „Ко се најде отбив судијина сокалника или пристава, да се плени и да му се све узме што има“; по чл. 138: одузима се имање ономе у чијем се хрисовуљу нађе што дометнуто, измењено; а чл. 34 прети истом казном онима који црквене људе гоне на царске земље да косе, ору, сеју, вршу, раде у виноградима итд.

Слободна властеоска баштина може се, као што смо видели, отуђити слободним уговорима. Понекада, када су та отуђења била поклони, везана су била за извесне услове и терете. Тако је један државни писар сазидао цркву и поклонио јој многе земље, али је задржао право да на њима станује са својим сином¹⁾. Често помињани митрополит Јаков био је добио од Душана цркву са земљама с тим да од њених прихода и у њој живи само у случају нужде, и то тако да по његовој смрти црква са имањем припадне једном манастиру. Како једна монахиња²⁾ тако је и жена једног властелина³⁾ поклонила једној цркви земље задржав право да се са имања издржавају до своје смрти. Познати челник Радич обавезао се да једном манастиру даје 20 литара сребра с тим да после смрти му манастир наследи место те годишње дотације седам његових села⁴⁾. Један калуђер усинио је једног свештеника и одмах му дао половину имања с тим да другу наследи по смрти му⁵⁾. Нека жена била је продала своју кућу у граду Трепчи манастиру с правом да у једној соби за живота станује⁶⁾. Ово, истина нису све примери за слободну властеоску баштину, али довољно илуструју свестрано право располагања некретном својном.

Од извесних аутора изнешено мишљење да је властеоска баштина била неотуђима у толико што ју је могао отуђити само онај који ју је први добио од владоца, неосновано је

¹⁾ Споменик III, 24

²⁾ Ibid, 29

³⁾ Гласник XXIV,

⁴⁾ Споменик III, 34

⁵⁾ Ibid, 51.

⁶⁾ Ibid 52.

и ничим недоказано. Са њиме је у вези и друго тврђење да је у старој српској држави постојала задруга, данашња сеоска задруга. Има изузетака да су имања била обрађивана задружно, има помена и о задругама, о великим породицама које су живиле задружно, али су то или породице влаха, или су изузеци, а у сваком случају односили су се на себре а не на властелу.

Не само они чланови Законика који говоре о властеоској баштини, већ и они који регулишу ред наслеђа, па и готово сви који носе кривични карактер, јасно говоре да је властеоска баштина била индивидуална и скопчана са широким правом располагања.

МАНАСТИРСКО ИМАЊЕ.

Као што је властеоска баштина била предмет слободног правног промета, тако је у Средњем Веку манастирска баштина била добар пример за једну врсту мртве руке, јер је куповином и продајом веома ретко улазила у правни промет. Нарочито када су то били велики владарски манастири, лавре, имања су остајала, формално, вековима у њиховом поседу. То, међутим, није био случај са мањим, већином приватним манастирима и црквама, који су често неко време после свога оснивања пропадали и остајали пусти. У хрисовољима има доста примера о пустим црквама и њиховим имањима.

Као што је била властеоска, тако је и црквена баштина у ширем смислу била ослобођена свих великих и малих работа. Чл. 26, који ништа не говори о војсци и соћу, каже „Цркве све што се обретају по земљи царства ми освободи царство ми от всех работ малих и великих“. Међутим ослобођење од војске важило је баш за црквену, манастирску баштину, која је услед тога пружала још повлашћенији положај својим насељеницима, и још повлашћеније право на земљу но што је било и властеоско. Да је ослобођење од соћа и војске важило и за манастирску баштину налазимо више непосредних доказа: Тако сам чл. 198 помиње једино властелина као пореског обвезника. Владислав ослобађа један манастир, поред осталих работа и данака који су обухваћени у законском пропису под именом великих и малих работа, још и од војске, рекав у хрисовуљу да у војсци не треба да служе¹⁾. У св. стеванском хрисовуљу ослобођавају се села поред осталих работа и данака државних још и од војске и соћа. У хрисовуљу Душановом хтетовском манастиру ослобођен је овај и од војске²⁾. Деспот Стеван ослобађа један манастир од градозиданије и од војске³⁾, а мало доцније (после 1410) поклања му нова

1) Споменик III, 7.

2) Ibid. 29.

3) Ibid, 32.

села па и њих ослобађа од војске. Тек у једном хрисовуљу из 1430 године¹⁾ налазимо да се поклоњена села манастиру не ослобођавају од војске. Оно што није потпуно јасно то је да ли је то ослобођење важило само за меропашка села или и за пастирска села, а то због св. стеванског хрисовуља. У сваком се другом хрисовуљу говори о правном положају тек на крају, док у овоме имамо два дела: у првом се говори о меропсима, и ту налазимо то ослобођење, док се у другоме говори о власима, али ту се не каже ништа ни за соћ, ни за војску, већ се, напротив, помињу оне работе које дугују власи који нису војници. Јесу ли то државни војници, или приватни, манастирски чувари, стражари? Ипак је сумња Крстићева неоснована, јер његова претпоставка да у тим местима реч војска значи дужност пријема на биваковање остаје без доказа, будући да се у много примера налази читава реченица која не даје места сумњи никаквој.

Иначе сва ова ослобођења треба схватити једино као посебну повластицу, која је, према приликама, како у ком манастиру, била кад већа кад мања. Опште правило неко није постојало, сем оног у Законику.

Као властеоска, тако је и манастирска баштина била састављена из три врсте имања; може се рећи да је овде постојао и један четврти део: цркве са својим имањима које су биле поклоњене манастиру. Најважнији део била су имања меропаша и пастира, затим имања која су ти људи за рачун манастира обрађивали, као њиве, ливаде, виногради, баште, вотњаци, па даље каменоломи, воденаце, ваљавице, свакојакe занатлиске радионице итд., и најзад необрађена земља која је стајала на расположењу како манастиру тако и његовим људима за сечу дрва и за крчење.

Начина прибављања и отуђења манастирске баштине готово и није било, сем поклона и куповине, односно размене. У предмету поклона властелину или манастиру лежи већ и разлика између те две врсте баштина: црквама и манастирима није се свакада поклањала само земља, већ често и мање цркве и мањи манастири, што није бивао случај када се властелину имања поклањају. Сво. већ наговештава да се стара подела једино на властеоску и манастирску баштину мора напустити. У хрисовуљима налазимо често примере да су цркве које су раније хрисовуљом добиле биле земље, сада поклањају манастирима, па се чак то и једним истим хрисовуљом врши. Први би се примери још и дали објаснити: свако село мора имати цркву а ова свештеника који живи на црквеном имању. Такве су цркве државна својина и по општем принципу ослобођене од данака и работа, а како су свештеници давали извесне приходе вишим чиновима црквеним, то је природно да је таква једна црква престављала изве-

¹⁾ Гласник XXIV, 2.

стан приход за манастир. Други примери остају без објашњења ако се усвоји досадашња подела на властеоску и манастирску или просто црквену баштину. У ствари, свештена баштина, црквена у ширем смислу, делила се на манастирску и црквену у ужем смислу, на манастирска имања и имања која су припадала црквама, која су последња имања била према манастирским у приближно истом положају у коме и себарска баштина према властеоској. Као што је себарска баштина у поседу државном бивала предмет поклона властели, тако је и црквена баштина у поседу државном бивала предмет поклона манастирима. И хрисовуљи су пуни таквих примера, док их има мало за поклоне једног манастира другоме. У Споменуку III, 14 има један такав пример да је једном обновљеном манастиру поред црква поклоњен и један мали манастир, али је то можда било зато што је то био сиромашан манастирић, вероватно с обзиром на чл. 16 по коме на сваких 20 кућа манастир мора издржавати једног калуђера. Из овог примера се наслућује однос при таквом поклањању: тај манастир Св. Никите две трећине прихода свога морао је давати Пиргу, а само је једну трећину за себе задржавао. А Вук Бранковић уступа цео метак манастира Св. Ђорђа у Скопљу Хилендару, с тим да се приход сав дели на пола¹⁾. Има и један супротан пример донекле: у дечанском хрисовуљу се помиње како је један протопоп са својом црквом и значајним земљама, свештеницима и мирописима тек са својим пристанком био поклоњен манастиру. Ипак разлика између те две врсте баштина у погледу данака и работа није била тако велика. Као закључак може се рећи да је најслабије право на земљу била меропашка, себарска баштина, а најјаче манастирска, док између њих стоје један степен над себарском црквена, а један степен испод манастирске властеоска баштина. Такав положај црквене у ужем смислу баштине и није за чуђење јер ни сами попови нису била нека нарочито повлашћена класа, нити су стајали много изнад себара; као меропси за земљу тако су и попови били привезани за своју цркву.

Како се најважније одлике манастирске баштине не виде толико у јавном-правним односима колико у односима између манастира и земље, и манастира и меропаша, то ћемо о њима ближе говорити у оним деловима ове књиге где се говори о лицима и о властима, а на овом месту само делимично.

Црквене баштине у ширем смислу уживале су у споровима једну привилегију доказа која им је призната у чл. 78 и 79. По њима приговор у споровима о земљи и границама да је противна страна добила предмет спора од владоца званичним актом или посредством његовог заступника, нема према цркви као парничној страни никакве вредности. Када се изнесу у спору против ма каквог другог парничара

¹⁾ Зак. Споменци, стр. 452.

тај приговор и та одбрана имају силу пуног доказа, али се у спору са црквом преко тога прелази и решава по другим поднетим доказима. Извесни манастири су били и на тај начин привилегисани што њихове земље трећа лица нису могла прибављати застарелосту.

Оваква баштина не може се конфисковати за злочин, јер она строго узев и не припада никаквом физичком лицу, будући да се свештеници и калуђери сматрају само као уживаоци. Ово разуме се не важи за приватне цркве и приватне манастире који су својина самих свештеника или калуђера.

Она се може стварно отуђити једино ефективним напуштањем, као што се то збиља и догађало са малим црквама и манастирима.

У хрисовуљима има, даље, доста примера да се манастирска земља замењује за какву другу, и то обично тек са пристанком све браће.

Јавно-правни карактер цркве приватне и мали манастири добијају тек актом владалачким, његовим хрисовуљом, којим он и имања таквих цркава и манастира, и на њима настањене људе ослобађа данака и кулука. Такав пример имамо код Душана са његовим секретаром државним Драгојем¹⁾, код кнеза Лазара из године 1385. Годину дана доцније био је један калуђер сазидао цркву и манастир и поклонио им села са значајним правинама, о чему је са извољењем владоца и патријарха сачињен акт, али у њему нема ништа о уобичајеним ослобођењима²⁾. У једном сличном случају Душан је таква села, и ако су раније припадала једном властелину, ослободио данака и кулука.

Свој јавно-правни карактер манастирска баштина добија хрисовуљом, и то тиме што се манастирској власти уступа извесна судска надлежност, иако се то чини једино као извор прихода, што се лепо види у многим хрисовуљима где су јасно мотиви изложени; једном је повељом уступљен чак и послух (по Новаковићу такса за сведока): и још створи краљевство ми помоћи . . . ради . . . да послух буде два динара.³⁾ И Душан је неку годину прѣд Законик уступио послух хте-товској цркви, а порѣд њега и приходе од других кривица, али без права судства⁴⁾.

И овако расветљено питање црквене баштине у ужем смислу, и манастирске, ипак остаје нејасно, а то је зато што изгледа да треба разликовати неколико подврста њиних, као што ћемо видети доцније.

¹⁾ Гласник XXIV, стр. 239.

²⁾ Гласник XXIV, стр. 265

³⁾ Споменик III, стр. 11.

⁴⁾ Ibidem, стр. 29.

СЕБАРСКА БАШТИНА.

Неслободна, зависна, потчињена баштина, земља коју су обделавали себри, слободни људи, меропси као што су онда земљорадници називани за разлику од, такође себара, влаха или сточара и занатлија, била је основа не само система некретне својине већ и целог економско-финансиског па и самог државног система. Она се налазила у сваком од виших права на земљу, и била је, у колико је реч о праву располагања њеног власника, онима потпуно равна, — она је једино била у њину корист оптерећена извесним работама и данцима, и зато се назива често неслободна или потчињена, јер је потчињена сем држави и другим лицима, а то су била претежно властела и манастири.

По чл. 174 Законика меропих, ондашњи сељак, онај који земљу обрађује, овлашћен је да са њоме поступа како сам за сходно нађе, он може „... у прикију одати, или цркви подложити или продати...“ У томе погледу ова баштина не стоји испод властееоске. Али да би право господара на извесне данке и работе било обезбеђено, тај исти члан наређује да на таквом имању свакада мора бити некога који ће ступити у ранији однос неке врсте наполичара и кулучара. Напуштање је забрањено, тако исто и продаја којом би се тај пропис изиграо, а господару стоје два срества на расположењу: он може на основи истог члана напуштено земљиште присвојити, или на основи чл. 201 тражити бегунца, казнити га и поново населити, али му иначе ништа не сме одузети. Таква су се напуштања често дешавала, нарочито скопчана са пребегавањем на манастирска имања, на којима су меропси били повлашћенији, те зато чл. 22 наређује да сви такви меропси који су пре издања Законика пребегли са властееоских имања на имања црквена врате својим господарима и не прети им никаквом казном за већ учињено дело бегства. За будућност остајао је у снази пропис из чл. 201. и 174. Али је било изузетака од овог правила слободног располагања, и то тек кад се себар поклони манастиру, за што има пример у хрисовуљу ман. Св. Ђорђа у Скопљу, где се за извесна села забрањује продаја имања лицима изван манастирског метоха. Да се такво напуштање имања дешавало и раније доказују правни споменици из разних времена: тако Дечански у своје хрисовуљу из 1325 године наређује да се врате манастиру сви раније поклоњени му људи који су се разбегли и да их нико не сме задржавати код себе, ни властелин ни црква па ни сам краљ¹⁾. У једном хрисовуљу из 1198—99 наређује се такође да се меропси побегли са црквених имања на жупанова и обратно силом поврате натраг²⁾.

1) Гласник XLIX.

2) Шафарик, Op. cit., 3.

Како ја овде говорим о земљи то нећу спомињати работе које су својим господарима дуговали себри власници земаља, јер то има више везе са личним односима те ће о томе бити говора у идућем делу ове књиге. Да бисмо те данке пронашли морамо се послужити Закоником који регулише те односе између себара и државе односно властеле и пронијара, — и хрисовуљима који су меродавне за такве односе између манастира и себара, а истовремено и прве допуњују и објашњавају.

У чл. 68 прописани су данци и работе пронијарима а из чл. 139 експлиците излази да су исти прописи важили и за властелу, јер се у њему забрањује господару-властелину да од својих мерапаха узима више но што је то Законом регулисано, а он о томе говори само у поменутом члану. Као данак који постоји земље ради можемо поменути једино *царски перпер*. сваки човек, а већ је било речи о томе шта је то порески човек, пореско лице, плаћао је на име порезе на земљиште 1 кабао жита, пшенице. Зове се зато царски перпер што се могао и у новцу платити.

Из познате околности да су властеоске баштине биле мање повлашћене од манастирских, које су и саме неке данке плаћале, а и на основи извесних места у хрисовуљима, може се закључити да је *себарска баштина плаћала десетак* од разних производа, десетак који није свакада био баш десети део, а није се баш ни од сваке привредне гране наплаћивао.

Како се себарска баштина тек при поклањању каквом манастиру од дотле дужних данака и работа ослобађа, то се може рећи да их је пре тога плаћала држави самој. Тако су по једном хрисовуљу меропси плаћати десети део пшенице, вина, воска и меда¹⁾. У св. стеванском хрисовуљу одређено је да сваки меропих плаћа два пута толико меда, а попови су од тога били ослобођени²⁾. То је био на неким местима помињани *велики десетак*. По том истом споменику пастири су били ослобођени великог и малог десетка. Од сточне производње плаћали су такође један део, тако звани *живи десетак*, али је он био веома променљив од места до места.

Да су они заиста плаћали овакав десетак од готово сваког привредног занимања, види се по једном месту где се ослобођавају од десетка од вина, од пшенице, и од сваког живог десетка и од давања у свињама и овцама³⁾.

Травнина и жировнина нису порезе у натури већ кирија која се плаћала за извесна земљишта, за жирородну гору и за пашњаке.

За себарску баштину потчињену манастирима налазимо доста примера за њене таксене и казнене односе, али не и за порезе у натури. Најпре манастири нису плаћали соћ,

1) Гласник XXIV, 271.

2) Споменик IV, 7.

3) Гласник XXVII, 294.

царски перпер, па је дакле и њихова себарска баштина била тога ослобођена. Врло ретко је соћ уступљен манастиру. Тако је соћ који је дотле село Косорић плаћало држави био приликом поклона села уступљен манастиру¹⁾. Исти је случај био и са селима уступљеним митрополиту Јакову. Да такве себарске баштине заиста нису плаћале соћ, већ тек изузетно, види се из прописа самога Законика у чл. 26 и 27 о ослобођењу црквених земаља од свих работа и данака, као и из места у хрисовуљима где се оне ослобађају соћа и војске изрично.

Изгледа да се главна разлика између те две врсте себарске баштине, између оне потчињене држави и оне потчињене манастирима и властели, састојала у томе што су прве биле обавезне више на данке и работе у јавном интересу, док су код последњих ови терети били више привредног карактера. То се изводи и из околности што су властеоске и манастирске баштине имале и онај трећи део, земље за обрађивање, које ниједан себар посебице није радио већ сви заједно и то за рачун власника, као његови радници. Те су земље припадале непосредно своме власнику и тек оне се могу равнати са данашњом својином непокретних имања, а увећавале су се у колико је било земље за крчење и слободних надница. Такве су се земље ретко налазиле у државној својини: владаочево приватно имање пре је било у сточарству но у привреди у ужем смислу.

Да себарска баштина, под таквим властелином, није плаћала десетак види се већ и по самом чл. 69 Законика, а закључује се и из факта што се себарска баштина под манастирима пошто се ослобађа десетка, царског десетка, ако јој се намеће какав десетак у корист манастира, изрично на то обавезује. Тако су меропси виноградари поклоњени митрополиту Јакову обвезани да десетак дају као у Скопљу. По истом споменику меропси плаћају десетак само када поред свога имања узму још што од манастирског. Сличан је и случај из чл. 31 по коме попови чим узму што преко своје баштине за вишак дугују данке и работе.

И ова себарска баштина била је предмет промета, али како је он био од мањег јавно-правног значаја по саму државу, то је она могла бити на више начина отуђена односно стечена. Најважнији оригиналан начин прибављања путем крчења и обраде није постојао за властеоску баштину. Он је стварно постојао, али је имао сасвим други карактер но код себарске баштине. Исто се тако себарска баштина губила у много више случајева као последица казне. Иначе је себарска баштина могла исто тако бити стечена и од владоца или поклоном или насељењем. Даље, за себарску баштину су

¹⁾ Monumenta Serbica CXVII.

постојали и сви остали могући начини: куповина и продаја, размена, наследство, мираз итд.

Припадали себри ма коме од виших власника они готово свакада на атару свога села или жупе имају необрађене земље, покривене шумом или не, коју могу крчењем, заграђивањем и обрадом присвајати и на њој стицати своје врсте баштинско право. Једна тако од пастира искрчена земља била је поклоњена Дечанима¹⁾; Милутин је био поклонио Хилендару једну шуму само зато да у њој меропси крчењем себи нове земље за обделавање прибављају²⁾, а истовремено му поклања и оно што су меропси већ искрчили; после неколико година Хилендар опет добија шуму једну у истој цељи³⁾. Од овога крчења треба разликовати искоришћење шума, шума приватних, као у циљу напасања стоке, гојења свиња, сече грађе итд., за што се господару морала плаћати кирија.

За настањивање од стране владоца имамо више примера. Један челник добио је један заселак да се у њему са породицом настани и да га у баштину задржи, али је одмах поклоњен истим актом једном манастиру⁴⁾. Неки Хвалоје био је такође насељен од владоца на своме имању⁵⁾. У оваквом случају себри су могли добијати и оне објекте на које иначе не би имали право, као што је био случај са воденицама⁶⁾, јер се право имати воденицу па и само згодно место за воденицу сматрало као приватан регал господара земље, и као такво за велике новце уступало.

Куповином, разменом или миразом могла је свака себарска баштина бити прибављена или отуђена, али је то свакада морало бити с обзиром на чл. 174. јер је иначе могла пасти у непосредну својину господара ако остане без радника.

Отуђење себарске баштине бивало је вољно или против воље самога баштиника. Уговор о продаји изгледа да је вазда од стране власти морао бити потврђен, па дакле и написмено састављен, али није јасно да ли су то свакада морале бити грађанске власти или су их некада замењивале и црквене односно манастирске. У сваком случају поред власти налази се и велики број сведока, који поред свога имена оставља на докуменат и отисак свога палца. У једном таквом писмену сретамо између петнаестак сведока и кнеза, а остали су, сем 3-4, били све сами попови. Из једног документа, објављеног у Гласнику види се лепо како су таква писмена, нека врста тапије, била састављена. После потписа сведока, описује се сам предмет куповине, којом се приликом

¹⁾ Дечанске хрисовуље, стр. 67.

²⁾ Споменик, III, стр. 12.

³⁾ Ibidem, стр. 24.

⁴⁾ Ibidem, стр. 57.

⁵⁾ Ibidem, стр. 59.

⁶⁾ Дечанске хрисовуље, стр. 57.

помињу и граничари, који се такође на акту потписују; затим долазе услови, цена, свечано обећање да ни продавац ни његови наследници неће купца узнемиравати, да ће га штитити од напада трећих лица; писмено завршује потпис онога који га је писао. Некада се прописују и казне за онога који буде против те куповине и продаје што предузимао. У случају да продавац није један, помињу се сви смесничари, као у једном хрисовуљу где једну башту продаје меропак Добросав и његов брат, или једну воденицу Радомир, брат му и сестрић¹⁾. У доба Душана, судећи по Законнику, ово је била дужност приставова, те су вероватно све те формалности биле упрошћене.

Имање своје могу себри изгубити по казни за више кривица побројаних у Законнику, као по чл. 138. због лажне хрисовуље која се може и на њих односити, по чл. 107 ако не следују заповестима судијина пристава, по чл. 9 ако се себар као полуверац ожени православном, пола му се имања одузима и даје жени и деци (а шта је са другом половином не зна се); како су и себри могли бити управници властеоских и манастирских имања то и за њих важе прописи из чл. 24 о примању мита, и из чл. 34 о нагоњењу црквених меропака на рад на царским земљама. По св. стеванском хрисовуљу ко украде из цркве тамјан кажњава се расипањем²⁾. По чл. 144 одузимањем имања кажњавају се себри када скоче да пљачкају стоку и имање властелину или коме другом човеку који је побегао из земље. И даље за разне кривице.

ПРОНИЈА.

Пронија је, насупрот већ поменутиим облицима некретне својине, један реципирани облик, наиме из Византије. Али ће бити тачније рећи да је тај облик затечен на областима освојеним од Византије и задржан. То у ствари и није била никаква својина, већ је то био, како Даничић кратко каже *fundus ad usum fructum datus* али поглавито у јавно-правном смислу. У осталим западно-европским државама, као што Брунер каже, феудализам се био развио из бенефицијума путем васалитета, власништва земље и имунитета; али се тај бенефицијум у старој српској држави није даље развијао и застао је на пронији³⁾. Па и то у једном малом делу земље, али ће тачније бити ако се каже да се задржао на „држави“, српском облику проније. Из чл. 59 и 68 јасно је да пронија представља један сасвим различит облик од баштине, да у себи не садржи никакво право располагања, већ једино право на извесне данке и работе који су набројани у другоме наведеном члану. Први

1) Гласник XXIV, стр. 269.

2) Споменик IV. стр. 7.

3) Новаковић Ст. Пронијари и баштиници, стр. 62.

гласи: „пронију да нест вољан никто продати ни купити кто не има баштину. От пронијарске земље да нест вољан никто подложити под церков; ако ли подложи да нест тврдо“, и изгледа мало нејасан. По моме мишљењу овим се украћеним правом располагања везаним неразумљиво за баштину хоће просто да каже да, насупрот баштини, пронију нико не може ни продати ни купити а још мање цркви подложити, а не, као што је објашњавано да то може радити само онај који има какву другу земљу у баштину, поред те проније. Да ли је само имање или област дата у пронију имала и каквих делова који су припадали непосредније пронијару, — не може се рећи, али мора да је и на њој било онаких парцела какве сретамо код властеле и манастира, јер на чему би онда меропси радили работе? Иначе остаје илузорно наређење из чл. 63: „Меропхом закон по всој земљи. У недеље да работају два дни пронијару, и да му дава у године перперу цареву, и заманицом да му сена коси дан једин и виноград дан једин, а кто не има виноград, а они да му работају ине работе...“, сем ако се претпостави да тај пронијар има и друге какве баштине, али шта ће и где радити онда меропси са те друге баштине?

Новаковић и други писци кажу да се пронија није могла наслеђивати, да је давана само за извесно време и то као награда за услуге владоцу и држави или као плата за извесну службу војнога карактера. Нема примера законског прописа који би то непосредно потврђивали, али има доста места у изворима из којих се то може закључити. Тако је Душан једно велико имање које су држали грчки пронијари дао другоме у баштину¹⁾. Стеван Високи био је конфисковао једно имање дато у баштину због велеиздаје, после га дао у пронију па га најзад поклонио манастиру²⁾.

Међутим до сада није примећено да пронија није искључиво један јавно-правни однос, а нарочито да нема никакве везе са доцнијим моћним управницима великих области старе српске државе који су се у другој половини XIV века одвојили од ње и прогласили за самосталне владаре. Понекада су и манастири давали неке своје земље у пронију у замену за извесне службе војног карактера, а најчешће су такви пронијари били дужни да бране манастир од напада непријатеља: разбојника и гусара. Да је заиста било и таквих пронија, доказују разна места у хрисовуљима, а и у самом Законику где се у чл. 106 помињу међу дворанима властеоским синови пронијара. У једном документу који служи као списак имања манастира Хилендара видимо да има села и са више пронијара, од којих је сваки имао по неколико имања као награду за службу коју је вршио³⁾. Ова места доказују да се пронија

¹⁾ Споменик III, стр. 26.

²⁾ Monumenta Serbica, CDXCII.

³⁾ Споменик III, стр. 42.

није безусловно састојала из великих области, већ пре обратно, као и то да проијари и нису морали бити властела, већ су могли бити и обични себри; можда се преко проијарске службе временом постајало властеличић па и властелин.

Оно што Новаковић каже у чланку „Баштина и бољар“¹⁾ апсолутно се не може усвојити, ни у колико се односи на баштину ни на проију, а нарочито не онако генералисано. Нити је баштина било војничко имање, нити је проијар био војник. Примери које он наводи драгоцени су, али су они партикуларни и територијално и временом.

Не може се још позитивно рећи да ли су проија и „држава“ једно исто. Из оно мало прописа Законика и примера у хрисовуљима могло би се закључити да је баш „држава“ одговарала затеченој проији, а држава је била област дата на извесну управу властелину, али не и у баштину.

ОСОБЕНЕ ВРСТЕ.

Под особеним врстама некретне својине разумемо колективну својину која је јавно-правна када припада једном лицу јавног права, као што су била села и жупе, или приватно-правна када припада већем броју лица приватног права; извесне привилегије скопчане са обрадом земље, нека врста приватних регала; најзад законски минимум земље на који су у старој српској држави имала право извесна лица, становала на државној, властеоској или манастирској земљи.

О првој врсти колективне својине већ је било говора у првој глави. Села и жупе имали су веће комплексе имања, већином пашњака, сувата, па и шума, који су припадали свима житељима, па су према томе били неутуђими према трећим лицима, изван те заједнице. Села и жупе нису делили своје пашњаке ни са каквим вишим господарем, док то није био случај са шумама: на овима су имали са својим себрима исто право и виши власници као што су били владалац, држава, властелин или манастир. Али се често ипак ограничавају одговарајуће зоне; једна се половина оставља себрима а друга тим вишим власницима, као што је то Драгутин у једној повељи Хилендару учинио²⁾: једну половину поклања селу а другу манастиру; другом приликом је кроз комплекс провучена линија па лева страна остављена жупи а десна цркви³⁾. Када се у изворима говори о селима тада се такви комплекси обухватају општим појмом *међа* и *йравина*.

О приватно-правној колективној својини нема много да се каже. Судећи по споменицима, мали је број задруга постојао у старој српској држави. Ни сами закони нису много

¹⁾ Глас С. К. А. ХСII, 1913 год.

²⁾ Споменик III, стр. 11.

³⁾ Ibidem, стр. 6.

наклоњени тој установи: о њој и не говоре. У једном хрису-вуљу из XIII века¹⁾ каже се — а у њему се говори о манастирским људима — да ожењени син може остати у заједници са оцем само три године, а да по истеку тога рока постаје нов порески обвезник. Овоме је сличан и општи пропис из Законика који важи као принцип а налази се у чл. 70: „И кто се обрете у јединој куће или братенци или отац от синов, или ин кто оделан хлебом и иманијем, и ако буде на једином огњишти, а тем-зи одељен да работа јако ини мали људије“. Из овога се даје закључити да је било више породица у ужем смислу, које су, иако имањем одељене, услед сродничких веза, и у намери да се извуку од обавеза кулуку и данака, живиле заједно, у једној кући. Али је исто тако работање обезбеђено и у случају да на имању нема довољно радне снаге: по хрисовуљу светостеванском²⁾, као и по горе поменутоме, када се нађе у оца само један син, или када на имању има само један човек без икаквих рођака или радника, тада му игуман даје људе да са њима или са њим заједно то имање обрађује.

Дао сам већ неколико примера продаје смесничког, више мање властеског имања; овде ћу навести неколико примера продаје и куповине задружног себарског имања из пописа имања хтетовског манастира³⁾: њива од Гуроја и његове свастике која је њихова половина од њиховог породичног имања; њива купљена од Деј Полевјеја и његове сестре Теодоре, која је њива половина породичног имања, а друга припада Манојлу и његовој сестри; једна њива од кћери Крајимира, његове сестре и њихова четири детета; њива купљена од Радослава, од његова синовца, од његова сина; од Гојислава и од његове целе породице

Мишљење Јовановића⁴⁾ по коме би погрешно било мислити да је се задруга тек по пропасти царства и под Турцима јаче почела развијати, зато што би то било против опште познатог факта да су Срби у првим временима историје од када су познати живили задружним животом, — то његово мишљење, као и осталих заступника задруге у старој српској држави, погрешно је. Све је тачно само не средина. Може се усвојити, али је без икаквих последица, да су Срби у ранијој постојбини и у прво време досељења на Балкан живили у задругама, у веома великим задругама. Али не треба заборавити да су Срби у историји неколико пута мењали своје главно привредно занимање, од чега је понајпре зависио опстанак задруге; да су јако развијени економски живот у

¹⁾ Ibidem, стр. 7.

²⁾ Споменик IV, стр. 6.

³⁾ Споменик III, стр. 37—39.

⁴⁾ Алекса Јовановић, Историјски развитак српске задруге, Београд 1896, стр. 17—18.

ондашњој држави, ондашња државна организација и живот уопште учинили задруге непотребним, немогућим па и теретним по привредни напредак, тако да споменици из краја XIII и XIV века спомињу једино инокосне породице, а тек понеку малобројну задругу, па и то су већином сточари. Из тих истих разлога задруга се поново развила под Турцима, да се данас почиње или готово завршава да губи.

Од приватних регала ваља на прво место поменути воденице, право подићи воденицу и млети. У најпознатијим хрсовуљима¹⁾ налазимо много села која или већ имају своје воденице или само воденична места, воденичишта. У последњем случају без вишег власника, манастира или властелина, на таква места поклоним актом прелазила у пуну својину тог вишег власника и он га је могао искористити, обично уступајући коме право да на њему подигне воденицу са уговореним бројем каменова. По једном месту таква је накнада износила половину прихода: и нико на црквеној земљи да не подиже млин без одобрења митрополитова, сем оног коме митрополит да место да начини млин, и тај да плаћа цркви половину од прихода млина. У Византији су по *leges iusticiae* таква воденичишта била својина целог села; када би га један сељак нашао и на њему подигао воденицу цело му је село могло накнадити трошкове па је експлоатисати у општем ортаклуку²⁾.

— Као други регал може се поменути право риболова на рекама, барама и језерима. По извесним местима реке су биле искључива својина вишег власника земље те се поред осталих правина и та риболовна места тачно описују³⁾. Другима је забрањено на тим местима рибу ловити, а када су сељаци уживали то право онда су власнику плаћали закупнину, један део лова. У светостеванским земљама казна за бесправан риболов износила је 12 волова. Дечански манастир био је добио у Плаву 30 рибара и са њима један део језера да у њему рибу лове⁴⁾. — И скела се може сматрати као регал, дакле као искључиво господару припадајући извор прихода, али је било и скела која су припадала селима⁵⁾, а некада је том вишем власнику признавано једино право на известан део прихода⁶⁾.

Остаје још законски минимум земље. Ово право није по Законику важило за све поданике, већ једино за извесне класе; иако у неким хрсовуљима има помена о повластицама за све сиромашне мерпхе. По чл. 31 попови који имају своју

1) Гласник XXIV, стр. 246; 251; Споменик III, стр. 29.

2) Код Новаковића, Село, стр. 185.

3) Споменик III, стр. 29, Споменик IV, стр. 5, 7, Гласник XXIV, стр. 251.

4) Дечанске хрсовуље, стр. 56.

5) Гласник XXIV, стр. 251.

6) Гласник XXIV, стр. 274.

баштину слободни су, а они који немају својих земаља имају право да траже „три њиве законите“, и постају тек када преко те мере обрађују порески обвезници као и остали мерописи. Чл. 65 је продужење његово и изгледа да се бави приватним свештеницима на властеоским имањима, или можда и државним. По њему је свештеник везан за цркву и њено односно његово имање и сме је напустити једино ако га господар не издржава по закону, то јест ако му не уступи те три њиве законите. Чл. 64 који гласи „сирота кудељница да јест слободна, такожде како и поп“ остао је нејасан због своје краткоће, јер нам не каже да ли и она има право на те три њиве законите, или је ослобођена работа. У селима светостеванског манастира¹⁾ обезбеђен је био изванредан приход сиротим удовицама: када имају деце, „једног малог сина“, тада је, док јој он не поодрасте, цело село мора издржавати; иначе, ако је остала без деце, та дужност пада на селиште, на засеок, где јој се даје башта и најбоља њива. Новаковић разумје ово место сасвим друкчије у својој наведеној расправи о Баштини и Бољару у Гласу. У истом хрисовуљу налазимо под насловом „Закон црквеним људима“²⁾ сличан пропис, али се он простире на све сироте меропхе. Ако је ко тако сиромашан да сем једног малог комада земље нема више ништа, црква треба да му помогне, али се не каже како. Ово је вероватно предвиђен случај за неродну годину, а можда и за оне који каквим несретним случајем или можда и услед казне осиромаше, те не могу да одговарају више својим пореско-кулучним обавезама.

*

Кад се на крају овог излагања запитамо какав је био систем некретне својине у старој српској држави, намеће нам се један једини одговор: данашњи. Ја не видим по чему су се разликовали ти „разни“ облици. Баштина меропашка и баштина властеоска биле су у подједнакој мери пуне својине својих респективних господара. Никаквих обавеза приватно-правне природе није имао себарски баштиник према „своме“ властелину, нити је ма каквих права приватно-правне природе има властелин према „своме“ себру. Ти су односи били једино и искључиво јавно-правне природе; ти су односи били фискални. Себар, сопственик земље који ужива изванредан приход обрађујући је, плаћа држави на њене циљеве изванредан део својих прихода, као и пастир и трговац и занатлија. Држава их прикупља у колико сама отправља своје послове, а њихово прикупљање делимично уступа ономе који делимично отправља њене послове: као што су казне биле прво у воловима, па су преобраћене у перпере, у новац, тако би

1) Споменик IV, стр. 7.

2) Споменик IV, стр. 6.

се и работе и данци претворили у порезе у новцу, а посредници државе властела и, донекле, манастири, у чиновнике. Зато и у колико је заступала државу у извршењу њених задатака, властела ју је у толико заступала и у прикупљању одговарајућих прихода. А манастирске и црквене, донекле; баштине престављају један обичан изузетак коме није потребно никакво правничко објашњење. Црква је уживала изванредан углед, она је имала одређене задатке, и због тога и у тој цели поклањане су јој земље, без обавеза јавно-правне природе, које би се састојале у отправљању државних послова, као што је то био случај са властелом, која је, већим делом, и по сродству с владоцем, то се не сме заборавити, полагала право на такав начин учествовања у управљању државом, па опет и по сродству, полагала право и на такав положај прем асебрима; својим даљним сиромашним и лењим рођацима.

Основа имовинског система била је себарска баштина, која је држави плаћала порезу, главарину и десетак, и служила војску. Када се место државе над њом јављају властела, главарина и војна служба остају, десетак се замењује надницама, радном снагом. Када место државе над себарском баштином стоји манастир, тада отпада служба у војсци, али се наднице повећава временом и врстом рада. Од државе ка манастиру земља се пред човеком, њеним власником губи, да се појави радна снага. Сва остала ограничења, сви остали модалитети немају никакве везе са имовинским правом већ су једино фискалне природе.

ТАЈНА КОНВЕНЦИЈА

ИЗМЕЂУ

СРБИЈЕ И АУСТРО-УГАРСКЕ

(ЈЕДАН ЛИСТ ИЗ НОВИЈЕ ИСТОРИЈЕ СРБИЈЕ)

ОД

СТОЈ. М. ПРОТИЋА

ДРУГО ИЗДАЊЕ

БЕОГРАД

ИЗДАВАЧ: КЊИЖАРА ГЕЦЕ КОНА

34. Кнез Михаилова улица 34.

1909.

ТАЈНА КОНВЕНЦИЈА ИЗМЕЂУ СРБИЈЕ И АУСТРО-УГАРСКЕ

(један лист из новије историје Србије)

Балканска криза, која је настала једностраним и самовољним ништењем Берлинскога Уговора од стране Аустро-Угарске и Бугарске, отворила је многа питања, ставила на пробу многе односе, изнела на видик многе тајне.

О једној тајни, која стоји у тесној вези с данашњом балканском кризом, било је до сад само мимогред говора. Она је овда онда помињана, она се и сад овде онде помиње, али увек овлаш, увек непоуздано, па и — погрешно. Та дипломатска тајна, то је тајна конвенција између Србије и Аустро-Угарске од 1881 године, а не 1882 године како и г. R. Pinon мисли.¹ И као што ће се ниже видети, ова је тајна конвенција била политичка, а не војничка, као што мисли и г. др. Владан Ђорђевић у свом чланку *Oesterreich-Ungarn und Serbien*, објављеном у *Neues Wiener Tagblatt*-у ових дана.

За што се о њој до сад није више сазнало, за што се о њој није што више и поузданије објавило? Очеvidно за то што оваке тајне увек морају да избију на јавност од интересованих страна било посредно било непосредно. Други о њима, са свим природно, не знају, па не могу ни да их проказују и објављују. А интересовани су овде Аустро-Угарска и Србија. Да је ова тајна конвенција повољна за анексиону политику Аустро-Угарске, нема сумње да би њу Аустро-Угарска до сад објавила, као што је покушала да се користи објављивањем Рајхштатскога споразума и Пештанске конвенције, као и тајне

¹ René Pinon, *L'Europe et l'empire ottoman*, стр. 406.

декларације од 1878. године између ње и Русије, учињене за време самога Берлинскога Конгреса. Кад Аустро-Угарска о овој конвенцији брижљиво избегава сваки разговор, и кад она ћутке прелази преко свих помињања о њој, онда би већ то, само собом, казивало да би Аустро-Угарска и сад желела да се о њој ништа не зна, или, бар, да се о њој што мање говори. Ми Срби, међу тим, не само што немамо разлога о овој конвенцији ћутати, него, на против, по нашем нахођењу, ми имамо велики интерес да јевропско јавно мишљење о њој што више сазна и што правилније схвати сву њену важност и сву њену тежину.

До сад је, са српске стране, указивано само на њену егзистенцију и на њену садржину у опште. Ближи говор о конвенцији остављао се за доцнија времена, без сумње да се избегну замерке „да смо индискретни.“ У случајевима овакве врсте, где је реч о одбрани животних интереса једне земље и једнога народа, и где се чак прибегавало и неправилностима тешким да се одредбе једнога тајнога уговора наметну једној малој земљи, нама се чини да морају пасти сви други обзири пред обзирима да се опасност открије и аларм учини за одбрану и помоћ. Данас, кад је балканска криза, изазвана Аустро-Угарском, отворила многа уста; данас кад је г. Ханото отворио врата тајне дипломатске архиве онога времена објављивањем тајне декларације, закључене и потписане између пуномоћника турских и аустро-угарских на Берлинском Конгресу¹; данас кад је и Аустро-Угарска отпочела објављивање тајних докумената за које држи да јој иду у прилог, — данас су, за нас Србе, пале све скрупуле у том погледу; баш и кад не бисмо имали да бранимо овако животне, овако битне интересе српскога народа и Србије као слободне и самосталне државе, у једном веома критичном тренутку.

*

До пред крај 1893. године за ову тајну конвенцију је знало само неколико људи: само они који су директно били посвећени при њену закључивању и продужењу. За њу је карактеристично, пре свега, да су, при њену закључивању и све до 1889. године, знали само пок. Пироћанац и Гарапанин, и ондашњи министар спољних послова г. Чед. Мијатовић, као и то да је она потписана била без знања и одобрења пок. Пироћанца,

¹ Студија г. Ханотоа о Берлинском Конгресу, где је објављена и ова декларација, изашла је у српском преводу у Делу за октобар, новембар и децембар прошле године.

као ондашњег министра председника, а по свој прилици и без знања пок. Гарашанина. По обавештењима која имам од самог пок. Пироћанца и која ми је он дао 1895—6. године под погодбом да их у поверењу задржим за његова живота, конвенцију је готову донео Краљ Милан из Беча. Никаква преписка није о том вођена. Пок. Пироћанац, кад му је Краљ Милан конвенцију показао и затражио пристанак његов као шефа кабинета, одмах је одбио рекавши да би Србија том конвенцијом дошла према Аустро-Угарској у положај у коме се налази Тунис према Француској. И он је одмах дао оставку. На захтев да се криза не отвара и решава тада због пута Краља Милана, пок. Пироћанац је пристао да се одложи ствар до повратка Краљева под погодбом, наравно, да и питање о конвенцији остане како је било, т. ј. не решено. Међутим, у том међувремену, или боље одмах иза тога, Краљ навали на г. Мијатовића, који подлегне по обичној слабости својој да ништа не може Краљу Милану одрећи, и потпише конвенцију као министар спољних послова без обзира на ранији договор и дату реч¹.

Да је конвенција потписана, пок. Пироћанац је дознао од барона Херберта, посланика аустро-угарскога. Кад је Пироћанац дао израза своме чуђењу и неверици, додавши да је то немогућно, јер је влада баш због тога питања у оставци, онда се барон Херберт опет томе зачудио! Краљ Милан је, дакле, пошав на пут, однео собом и — потписану конвенцију. Кад се Краљ вратио с пута, онда је криза отклоњена била и оставка владе повучена под том погодбом, да Краљ допусти шефу владе, пок. Пироћанцу, покушати да измени, или бар ублажи, једну одредбу конвенције, а Пироћанац се надао или заваравео, како ми је рекао, да ће том изменом и првим применама конвенције ублажити њен карактер и сачувати земљу од тежих последица које је предвиђао, ако би се повукао са свим с управе, пошто је конвенција већ била потписана. Услед свега тога он је одмах сам узео министарство спољних послова.

¹ Г. Мијатовић је овај свој одношај према Краљу Милану признавао и сам. Кад је једном тражио Краљ Александар једну услугу од њега, мислим 1894. године, он је, на примедбу Краљеву, због његова устезања, да је он Краљу Милану све чинио, рекао, како се говори: „Јест, ја сам Оца Вашег служио по осећању, и видим да много шта зато није било добро; с тога Вас хоћу да служим по памети, а не по осећању.“

Доцније ће се видети која је то одредба конвенције, и шта је и колико пок. Пироћанац успео у том погледу.

Кад је конвенција почетком фебруара 1889. продужена, за конвенцију су дознали још намесници, а пок. Ристић мало и пре тога, јер је вероватно, да је њега Краљ Милан у то по- светио раније, кад се решио на абдикацију и кад је њега био изабрао за првог намесника.

Колико је мени познато, до пред крај 1893. године за кон- венцију ову нити су знали други председници разних влада нити министри спољних послова! Од овога је чинио мали изузетак само пок. Докић, коме је Ристић предао конвенцију после првог априла 1893. године. Политички људи и јавно мњење слутили су, дотле, само да, по свему што се до- гађа, мора бити некога тајнога уговора између Аустро-Угарске и владаоца Србије. Зуцкање и слућење о томе почело је за време тимочке буне, а нарочито за време и после рата с Бу- гарском 1885. године.

После 1893. године почело се више о том говорити. Некако ускоро по том и граф Калноки је, услед питања ческих посла- ника, признао у парламенту да је конвенције било али да она више не важи! О садржини њеној ипак се није знало ништа, или скоро ништа, у јавности ни српској ни јевропској. Она се обележавала и даље поглавито као војничка конвенција, а не као политичка.

Интересно је какав је утисак учинила конвенција на пок. Краља Александра кад ју је он први пут видео и прочитао 1893. године. Он је тада узвикнуо: па ово је издаја!

При свем том у Србији се јако страховало да се конвен- ција опет не обнови и продужи, и оно јаче истицање постојања и карактера њеног од 1893. године, које је повело за собом да и гроф Калноки призна у парламенту да конвенција постоји, имало је за целъ да се спречи нова конвенција ове врсте.

То је и постигнуто. Али — место тога долази све живља и све јача политичка радња Краља Милана поред све његове абдикације, док, најпосле, није она достигла свој врхунац у његову постављању за команданта активне војске крајем 1898. године. Место писане, дипломатске и тајне конвенције, дошла је неписана, жива и јавна конвенција у повратку Краља Ми-

лана у земљу и у његову фактичком и пресудном утицању на све послове земаљске све до женидбе пок. Краља Александра!

*

Да видимо сад изближе време кад је ова конвенција постала, каква је ова конвенција и да ли и у колико она оправдава ову своју историју и оне оцене о њој које имамо од пок. Пироћанца и пок. Краља Александра.

Конвенција је потписана у Београду 16/28. јуна 1881. године. Потписали су је барон Херберт и Чед. Мијатовић.

Кад се мало пренесемо у оно време, а сетимо се с једне стране неких појава оног времена, знаних још онда, и с друге стране неких факата Аустро-Угарској знаних још тада а нама тек сада, биће нам лако разумљиво и време постанка ове конвенције, и велико интересовање Аустро-Угарске за њу, и карактер саме конвенције.

Сад се зна да је Аустро-Угарска на Берлинском Конгресу морала дати изјаву Турској да окупација Босне и Херцеговине има привремен карактер и да се њоме не дирају суверена права Турске на Босну и Херцеговину. Без те изјаве турски пуномоћници нису хтели потписати Берлински Уговор, а без њихова потписа не би било ни окупације ни Берлинског Уговора. Да се Аустро-Угарска могла проћи без те изјаве, она је, по свему што се и онда и после тога знало о њеним тежњама, не би за цело дала. Али се она без ње није могла проћи. Она ју је морала дати. Да би јој, за своје даље смерове, умањила значај, она је успела код турских пуномоћника, уз помоћ коју је на Конгресу имала, да та њена изјава остане тајна.

Познато је да се, одмах по завршетку Конгреса, приступило извођењу окупације. Генерал Филиповић је 25. јула 1878 упутио прокламацију на Босанце, а 29 истог месеца су трупе добиле заповест да пређу у Босну. Аустро-Угарска није била, дотле, успела споразумети се с Турском и закључити конвенцију, коју је предвиђао члан 25. Берлинског Уговора. Окупација Босне и Херцеговине војнички је изведена, због отпора становништва, тек после два месеца, крајем септембра, а од похода на Нови Пазар се одустало са свим услед незадовољства произведенога у самој Аустро-Угарској и услед тешкоћа и отпора на који су трупе, мимо очекивања, биле наишле. Конвенција с Турском је закључена тек 21. априла 1879. године,

и онда је Аустро-Угарска ушла и у Новопазарски Санџак, посевши Преполје 14. септембра 1879. године. Овом конвенцијом, пошто је фактички заузела Босну и Херцеговину, Аустро-Угарска је успела одбити турски захтев да се и у њој спомене привремени карактер окупације. Њом су уређена питања друга, али је између осталог и питање о поступању са становницима Босне и Херцеговине кад се баве или путују по иностранству остало нерешено и остављено за доцнији нарочити споразум. У земљи је остало и даље ванредно стање под којим се нова управа начела организовати.

Чим је колико толико стала добро ногом у Босни и Херцеговини, и закључила с Турском конвенцију, Аустро-Угарска се окренула Србији. Она је њој понудила и наметнула ову тајну конвенцију. Она је хтела да је веже за себе и да свој нови посед у Босни и Херцеговини обезбеди од незгода и опасности које би могле с ове стране доћи. Она онда не само што није налазила да Србија нема правну титулу да се интересује за Босну и Херцеговину, него је ту правну титулу у толикој мери осећала да је сама пред Србију изашла с нарочитом, тајном конвенцијом, пошто је за њу раније припремила била терен!

Краљ Милан је резултатима рата и Берлинским Конгресом већ био готово сломљен. Требало је још мало па да душевни слом његов буде потпун. Аустро-Угарска се за то ревносно потрудила и одмах, по Конгресу, на посао дала. Још за трајања Конгреса она је Србију везала погодбом од 8. јула 1878. године за уређење железничких, трговинских, царинских и бродарских односа, и њој је био задатак, као што бечки професор Dr. K. Grünberg каже у свом делу *Oesterreich-Ungarns handelspolitischen Beziehungen zu den Ländern an der unteren Donau, Leipzig, 1902.*, да прокрчи пут потпуном стапању обеју земаља у једну царинску област. Кад је Ј. Ристић, ондашњи шеф српске владе, покушао идуће две године да трговинским конвенцијама с другим земљама, а нарочито трговинским уговором с Енглеском, спасе земљу од ове опасности, Аустро-Угарска је притисла на Србију свом снагом својом, и у јесен 1880. на питању трговинско-политичком изазвала кризу и промену владе, тражећи за себе искључни положај у Србији. И онако већ посрнуо и сломљен, Краљ Милан је сад са свим подлегао. Аустро-Угарска је, после силе, прешла на употребу и других средстава. Одмах иза промене владе, она је Ср-

бији нашала католичку Генералну Унију, којој је Бонту био на челу, и која је с бечком Лендербанком била у најтешњим везама, те је тако, по њеном наваљивању, у првим месецима 1881. године дошло до зајма за грађење и финансирање српске железнице, и до лутријскога зајма за исплату унутрашњег државнога дуга који је од ратова био остао.

Борба, која се у Народном Представништву развила на питању о уговору с Генералном Унијом, и која се после пренела и у народ и захватила широке слојеве, таман је била згодан терен да се владалац Србије хвата у нове замке. Опозиција је према уговору овом била тако јака да је морао бити употребљен и сав владаочев ауторитет, па и средства коруптивне природе, да му се победа у Народном Представништву обезбеди. Опозицији се, с аустро-угарске стране, и јавно и тајно, почне придавати антидинастичан карактер, а то је таман било оружје које је на Краља Милана увек дејствовало. Он је још од младости стекао био слабост да је свагда био јако подложен утицајима те врсте.

Терен за конвенцију био је тако код Краља Милана, с аустро-угарске стране, потпуно припремљен...

Да видимо сад саму конвенцију.

Први члан конвенције одређује да је конвенцији задатак да уведе и утврди између Аустро-Угарске и Србије савршено пријатељство!

Други члан конвенције већ ближе казује природу тога „савршеног пријатељства“ и сам мотив конвенције. У њему се каже: „Србија неће трпети никакве смутње (*menées*) политичке, религиозне или друге које би, полазећи одатле, биле управљене противу монархије аустро-угарске, у *compris la Bosnie, l'Herzegovine et le sandjak Novibazar*. Аустро-Угарска прима исту такву обавезу на се према Србији и династији, коју ће помагати да се одржи и учврсти свим својим утицајем“.

У трећем члану Аустро-Угарска прима унапред да призна од своје стране титулу Краља Кнезу Милану, кад он нађе за потребно да се за Краља прогласи, и обећава помоћ своју да то признаду и други кабинети.

У члану четвртом Аустро-Угарска прима на себе да помаже Србију и њене интересе код других јевропских кабинета, а Србија за то прима на себе обавезу: да неће без прет-

ходног споразума с Аустро-Угарском преговарати ни закључивати политичке уговоре с другом којом државом, и да неће на својој територији допустити (n'admettra pas) какву страну оружану силу, ни редовну ни нередовну, па ни под именом добровољаца!

Члан пети утврђује узајамно пријатељство и неутралност на случај рата с којом другом државом, а члан шести предвиђа војну конвенцију ако би била потребна војна кооперација.

После тога долази члан седми, који је такође и важан и карактеристичан. Њиме се Аустро-Угарска обавезује: да се неће сама противити, и да ће и код других сила помагати Србију ако она, евентуално, дође у положај да добије каква територијална увећачања у правцу своје јужне границе изван Новопазарског Санџака.

Конвенција је закључена на десет година с обвезом, да се на шест месеци пре тога обе уговорне стране договоре о продужењу или изменама у њој.

Због члана четвртог ишао је пок. Пироћанац под јесен у Беч, и ту покушао да измени или ублажи његове одредбе. То је било око половине октобра 1881. године по нашем календару.

Пок. Пироћанац је успео да добије једну декларацију, коју су потписали он и В. Калај, као ондашњи заступник аустро-угарскога министра спољних послова, али она врло мало мења ствар. У тој декларацији се објашњава члан четврти, после прилично дугачкога претходнога уверавања да обе стране остају при утврђеној погодби, тако: да се њиме не крњи право Србије закључивати уговоре с другим државама, па баш и политичке; он само ангажује Србију да ти преговори и уговори не могу бити противни духу и садржини тајног уговора од 16/28 јуна 1881 године!

*

Пред абдикацију своју Краљ Милан је продужио конвенцију до 1. јануара 1895. године. Краљ Александар је уставно имао да буде пунолетан 24. августа 1894. године. Као што се види Краљ Милан је према томе и одредио нову важност конвенцији, продужујући је.

Продужење је извршено 28. јануара, односно 9. фебруара 1889. године, а 22. фебруара исте године, по нашем календару, Краљ Милан је абдицирао.

Продужујући конвенцију Краљ Милан је унео у њу и неке измене, које су, опет, карактеристичне и за њега и за Аустро-Угарску, и које одају смер извесних одредаба у првој конвенцији.

Новим чланом другим објашњава се стари члан други конвенције тако, да је сад Аустро-Угарска дужна и оружано руком бранити династију од свакога упада који би дошао од стране Црне Горе, из Босне и Херцеговине, из Новопазарскога Санџака и из Турске, код које би Аустро-Угарска у тој цели имала да дејствује те да и она помаже да се такав упад с турске територије не учини.

У новом члану трећем одређује се, да се одредбе члана шестог прве конвенције могу извршити само у смислу Устава од 1888. године.

Овде треба мало да стајемо. Као што се из овога види, члан 6. дотадање конвенције који предвиђа војну конвенцију и војну кооперацију морао је да претрпи извесну измену због самога Устава новог.

По члану 200. Устава од 1888. године, који је пренесен и у данашњи Устав (сада чл. 199), „Страна се војска не може узети у службу државну. Уговор да страна војска поседне српско земљиште, или да пређе преко њега, не вреди без одобрења Народне Скупштине, као што се ни српска војска не може ставити у службу које друге државе без одобрења Народне Скупштине“.

Овај члан првобитно, по предлогу Устава који је Народна Скупштина имала да реши, није гласио овако. Он је измењен, ма да је и без измене давао већу гаранцију по стари Устав. И тек кад му је дата горња редакција, Народна је Скупштина примила Устав од 1888. године „од корица до корица“. Збљна и страховања били су у свију, и ова страховања су још више појачавана била наваљивањем Краља Милана да се члан 200. Устава прими по предлогу.¹

¹ У првобитном тексту овога члана новог Устава, како је он изашао из ужег и ширег Уставотворног Одбора, није било последње реченице: „као што се ни српска војска не може ставити у службу које друге државе без одобрења Народне Скупштине“. Види: Предлог Устава за Краљевину Србију, од ужег Уставотворног Одбора, штампан као рукопис, у Народној Библиотеци под Бр. 32702/4. И даље: Отаџбина, књ. 30., стр. 434.

Члан 200. Устава од 1888. године стоји, дакле, у вези с тајном конвенцијом од 1881. године. Због ње је он онакав какав је. Због њега је, опет, члан шести ове конвенције морао бити измењен, кад је она била продужена 28. јануара, односно 9. фебруара 1889. године.

Аустро-Угарска је хтела, између осталог, конвенцијом, да има слободан и отворен пут за југ моравском долином.¹ И тај пут јој је давала конвенција од 1881. године до године 1889. згодно и лако. Од тога доба, она је за тај пут имала да рачуна и с Народним Представништвом, које је Уставом од 1888. године добило нова полета и које се од тада није могло тако лако и згодно састављати по вољи владе и владоца.

Сад је, у вези с овим, без сумње лакше разумети, и ону мржњу с аустро-угарске стране на Устав од 1888. године, и ону борбу, дугу и мучну, да се до њега дође, и онај кратак живот његов, и долазак Краља Милана у Београд јануара 1894. године када је, у мају месецу, Устав од 1888. године суспендован а у живот враћен Устав од 1896. године...

Члан четврти продужене, нове конвенције, има такође једну интересантну измену и допуну. Њиме се од стране Аустро-Угарске обећава: помагање ширења Србије, ако буде верно вршила овај уговор, у правцу долине Вардара докле год околности буду допустиле да се она, Србија, у том правцу прошири!

Овде је традиционо пријатељство Аустро-Угарске према Турској добило још један свој класичан израз, као што је овим чланом и целом конвенцијом јасно и очигледно засведочено да Аустро-Угарска не мисли ићи даље на југ ка Солуну!

У вези с овим, и у светлости целе ове конвенције, сад су јаснији и покушаји Аустро-Угарске у 1878. и 9. години да Србију увуче у царинско јединство, као што сад јаснији постаје и наш први трговински уговор с Аустро-Угарском од 1881. године.

Колико је Краљ Милан био ушао у ове идеје, и колико је он погрешно ценио тенденције и намере аустро-угарске поли-

¹ Види у овом погледу важну и врло карактеристичну, за намере Аустро-Угарске, војну-политичку студију *Mazedonien*, Wien, 1905. Она се, најпре, јавила у *Danzers Arme-Zeitung*, па је, после, одатле одштампана. Њу је писало, како сама редакција каже, једно одлично информисано војничко перо!

тике, види се и из члана петогa нове конвенције којом Аустро-Угарска, по његовој жељи, обећава помоћ — да се Србија економски и финансијски консолидује! Сви српски државници, међу тим, знају да је Аустро-Угарска била стална и жива сметња да се Србија економски и финансијски консолидује и развија. Пок. Пироћанац ми је с болом и горчином казивао, како је Аустро-Угарска систематски сваки корак његов укрштала да се Србија и њен кредит ослободе зависности од Лендербанке, која је српски кредит онда држала у својој руци. Доцнија искуства и појаве последњих година, у том погледу, да оставимо на страну, јер би нас то далеко одвело.

* * *

Без знања ове конвенције не може се добро разумети положај и живот Србије за последњих тридесет година, ни спољашњи ни унутрашњи. Многе појаве, многи догађаји овога времена су и директно везани за њу и изазвани њоме. Тек кад се она зна, могу се како треба оценити оне тешкоће у којима су се све владе српске налазиле, оне невоље и тегобе с којима је имао да се бори за то време српски народ у Србији, и оне опасности којима је Србија била стално изложена за то време. Нека се само замисли, за тренутак, та једна околност: да министри председници, и министри спољних послова, воде политику земље и носе одговорност за послове њене, а не знају њен положај и немају у рукама кључ за политику своје отаџбине! Све онда мора бити искварено: и одношај између владаоца и владе, и одношаји између владе и Народне Скупштине, и одношаји између владаоца и народа. Тенденције народне политике и тенденције конвенционе политике ступају у борбу, и борба траје, борба жестока и очајна, пуних двадесет година... Она је забележила и једну буну, и један рат — српско-бугарски рат...

Од интереса је да се још једном, на завршетку, зауставимо на последњој години важења ове конвенције. То је, као што већ знамо, година 1894. Крајем те године истицала је важност конвенције, а почетком те године долази у Србију Краљ Милан противно једном позитивном закону, долази нова влада мимо Народне Скупштине па се и она после три месеца мења, и већ у мају месецу суспендује се демократски Устав од 1888. године, а у живот враћа стари, из архивске прашине извучени

Устав од 1869. године који је засновао криптоапсолутизам и давао владаоцу, по изреци самога Краља Милана, три четвртине све државне власти у земљи.

Кад су се 1896. и 1897. године за владе Ст. Новаковића и Ђ. Симића почели показивати опет знаци кретања у правцу народне политике и демократизма — Краљ Александар је обећао био и кабинету г. Ст. Новаковића и кабинету г. Симића да приступи решењу уставнога питања, т. ј. ревизији Устава од 1888. године, који се био огласио као и сувише демократски, и укидању Устава од 1869. године који је био враћен у живот 1894. године — Краљ Милан се поново јавља на бину! Краљ Александар, ма да је при поласку на пут изјавио био г. Извољском, онда руском посланику у Београду, да је с владом потпуно задовољан и да нема разлога ни за какву промену, у повратку из Париза отпушта кабинет г. Ђ. Симића, образује кабинет г. др. Владана Ђорђевића, истиче с помпом неки државни програм и око Божића исте године поставља свога оца, Краља Милана, за команданта активне војске! Као командант активне војске Краљ Милан имао је да буде јемац за продужење конвенционе политике без конвенције, и за продужење живота Уставу од 1869. године који је давао тако zgodну подлогу за члан 6. конвенције од 1881. године! Тада су и српски официри чули реч: да српска војска неће никад доћи у положај да се бори на северном и западном фронту! Наравно да је онда према том начелу и сав рад српскога главнога штаба и српске главне команде био упућивач...

*

Такве су биле последице за Србију од окупације Босне и Херцеговине. Какве би, пак, биле последице за њу од анексије Аустро-Угарској ових српских и балканских области није, према овоме, тешко погодити. Треба само да се сетимо шта је кнез Бизмарк, на заходу свога живота, написао у својим мемоарима. Ту се, у другој књизи, на стр. 252, читају ови редови: „природно је да становници Дунавскога басена имају потребе и планове, да се преко садашњих граница Аустро-Угарске монархије пруже; а немачко царевинско уређење (Die deutsche Reichsverfassung) показује пут како Аустрија може постићи да измири политичке и материјалне интересе који се налазе

на простору између источне границе румунскога племена и Боке Которске“!

Бизмарк не жели само да Немачка залаже за ове планове крв и имање Немаца, али он им жели пуна успеха и, у тим границама, даје им сву помоћ Немачке, као што је то чинио и пре Берлинског Конгреса и на Берлинском Конгресу, где је он био главни виновник и окупације. Енглези су онда помагали Аустрију, али с погрешне политике, а Бизмарк ју је помагао свесно, намерно је потискујући на Балкан. Да није било кнеза Бизмарка и такве његове политике, не би било ни Рајхштата ни Пештанске конвенције. Немајући ни најмање намеру да бранимо ондашњу руску дипломатију, коју ни Руси не бране, историјска истина захтева ово признати. Позната је његова реч: *Je suis Russe à Sofia, Autrichien à Belgrade*. Али цела његова политика, заједно с његовим мемоарима, показује да је само друга половина ове изреке била тачна.¹

Како се Аустрија тиме користила, и како се и данас користи, видели смо из ове конвенције и из поступка барона Ерентала. Сад би само имало да се утврди и даље продужи извођење теорије хинтерланда!

¹ Види за све ово и леп и важан рад С. Горяинова *Босфоръ и Дарданелы*, С. Петербургъ. 1907. стр. 287—297, 302—8, 344—48.

4

ПРЕГЛЕД НОВИХ КЊИГА

1. ПИСАЦ КАО ПРОФЕСИЈА
Харуки Мураками
Београд: Геопоетика издаваштво, 2019.
2. УЛХВА, ШАМАНКА
Тонг Ким Ни
Београд: Геопоетика издаваштво, 2019.
3. ЛИНКОЛН У БАРДУ
Џорџ Сондерс
Београд: Геопоетика издаваштво, 2019.
4. СВА НАША ТЕЛА: СУПЕРКРАТКЕ ПРИЧЕ
Георги Господинов
Београд: Геопоетика издаваштво, 2019.
5. ОГЛЕДИ О ДРУГАРСТВУ И ПОСЕДОВАЊУ: МАЛЕ ПРОЗЕ
Ирена Ристић
Београд: Геопоетика издаваштво, 2019.
6. СЛАВА ПОРТУГАЛИЈЕ
Антонио Лобо Антунеш
Београд: Геопоетика издаваштво, 2019.
7. ПАКУЈЕМ СВОЈУ БИБЛИОТЕКУ: ЕЛЕГИЈА И ДЕСЕТ ДИГРЕСИЈА
Алберто Мангел
Београд: Геопоетика издаваштво, 2019.
8. ЗАНИМАЊЕ ОЦА
Сорж Шаландон
Београд: Геопоетика издаваштво, 2019.
9. ЕВОЛУЦИЈА СВЕГА: КАКО НАСТАЈУ НОВЕ СТВАРИ
Мет Ридли
Београд: Геопоетика издаваштво, 2018.
10. ПРОМЕНИ МЕ
Андреј Блатник
Београд: Геопоетика издаваштво, 2018.
11. БАШ КАКО ТРЕБА: МАЛА ПРИЧА О СКОРО СВЕМУ
Јустејн Гордер
Београд: Геопоетика издаваштво, 2018.
12. РУЖИЧАСТА МИШИЦА: МАЛИ ФАНТАСТИЧНО-ПОЛИТИЧКИ
РОМАН ЗА ОДРАСЛЕ С ДЕТАЉНИМ ОПИСОМ ПОДВОДНОГ
ЦАРСТВА ЦАР-ДНА, НАПИСАН У ИМЕ ЈЕДАНАЕСТОГОДИШЊЕ
РУСКЕ ДЕВОЈЧИЦЕ МАРУСЈЕ МЕНДЕЉЕЈЕВЕ
Виктор Јерофејев
Београд: Геопоетика издаваштво, 2018.

13. НАДЛЕШТВО ЗА БАШТЕ И РИБЊАКЕ
Дидје Декоан
Београд: Геопоетика издаваштво, 2018.
14. МУШКАРЦИ ПОПУТ МЕНЕ
Пер Петешун
Београд: Геопоетика издаваштво, 2019.
15. ПЕСМЕ: 1961–2012
Боб Дилан
Београд: Геопоетика издаваштво, 2019.
16. СЕВЕРНА КАПИЈА: СТАЗЕ СУДБИНЕ
Данијел Јовановић
Београд: Геопоетика издаваштво, 2019.
17. СВЕТИОНИЧАР: ПОМРАЧЕЊЕ
Младен Ђорђевић
Београд: Отворена књига, 2019.
18. ДРАГУЉИ ГОСПОЋЕ САЛКИМ
Јилмаз Каракојунлу
Београд: Отворена књига, 2019.
19. СТЕФАНОВ КРСТ
Стеван Јешевић
Београд: Отворена књига, 2018.
20. ЗЛАТНИ ЗМАЈ: ЛАЖ
Синиша Сушић
Београд: Отворена књига, 2018.
21. ОСВАЈАЊЕ ЗАВИЧАЈА
Синиша Ковачевић
Београд: Отворена књига, 2019.
22. ЧИТАОЦИ ИЗ БРОУКЕН ВИЛА ПРЕПОРУЧУЈУ
Катарина Бивалд
Београд: Plato Books, 2016.
23. ГОСПОЋИЦА ЈУЛИЈА: НАТУРАЛИСТИЧКА ТРАГЕДИЈА
Аугуст Стриндберг
Београд: Српска књижевна задруга, 2010.
24. ЉУБАВ И РИТЕ ВРЕМЕНА
Анилда Ибрахими
Београд: Ренде, 2019.
25. ЛОС АНЂЕЛЕС
Џејмс Патерсон
Београд: Evro-Giunti, 2015.

26. МАРТА КВЕСТ
Дорис Лесинг
Зрењанин: Агора, 2008.
27. ПЕСМА МАРЛОНУ БРАНДУ
Синиша Стојановић
Београд: Књижевна радионица Рашић, 2018.
28. ПОРЕКЛО
Ден Браун
Нови Сад: Соларис, 2018.
29. У ИМЕ НАРОДА: ЗАПИСИ СА БЛОГА СУДИЈЕ МАЈИЋА
Миодраг Мајић
Суботица: Luceum iuris, 2019.
30. УХВАТИ ЗЕЦА
Лана Басташић
Београд: Контраст издаваштво, 2018.
31. АНТИЧКЕ ИЗРЕКЕ: ПОРЕКЛО–СМИСАО–УПОТРЕБА
Владета Јанковић
Београд: Лагуна, 2018.
32. АРХИПЕЛАГ ЗА ДРУГИ ЖИВОТ
Андреј Макин
Београд: Paideia, 2019.
33. АУТОБИОГРАФИЈА О ДРУГИМА
Борислав Михајловић Михиз
Београд: Контраст издаваштво, 2019.
34. БАЛАДЕ О БЕЛОМ ЛУКУ
Јен Мо
Београд: PortaLibris, 2014.
35. БУНТОВНО СТОЉЕЋЕ: 1830–1930
Чарлс Тили
Загреб: Наклада Јесенски и Турк, 2002.
36. ДНК
Ирса Сигурдардотир
Београд: Доказ издаваштво, 2019.
37. ГЕТО: МЈЕСТО ГДЕ ЈЕ БОЉЕ СРЕСТИ ВУКА НЕГО ЧОВЈЕКА
Веселин Гатало
Зрењанин: Sezam book, 2019.
38. ГЛАМУРАМА
Брет Истон Елис
Београд: Лагуна, 2019.

39. ГОДИНЕ МОЈЕ МЛАДОСТИ
Артур Рубинштајн
Београд: Службени гласник, 2018.
40. ILON MASK: TESLA, SPACE X I POTRAGA ZA FANTASTIČNOM
BUDUĆNOŠĆU
Ешли Венс
Београд: Лагуна, 2017.
41. ИМЕНИК КЛАСИЧНЕ СТАРИНЕ: МИТОЛОГИЈА,
ИСТОРИЈА, УМЕТНОСТ
Владета Јанковић
Београд: Лагуна, 2019.
42. ИСТОРИЈА ТАЈНИХ СЛУЖБИ: ОД ФАРАОНА ДО НСА
Волфганг Кригер
Београд: Лагуна, 2016.
43. ИСУСОВА СМРТ
Џ. М. Куци
Београд: Самиздат, 2019.
44. ИЗМЕЂУ СНА И ЈАВЕ: ЉУБАВНА (МОЖДА) БАЈКА
Ана Блажић Максић
Београд: Књижевна омладина Србије, 2015.
45. КАД ГОВОРИ МРТАВ КРАЉ: ПОЛИТИЧКА ПОЗАДИНА АТЕНТАТА НА
КРАЉА АЛЕКСАНДРА I КАРАЂОРЂЕВИЋА У СВЕТЛУ НОВИХ И
СТАРИХ ЧИЊЕНИЦА
Иван Миладиновић
Београд: Јасен; НИД компанија Новости, 2019.
46. КВАКА 22
Џозеф Хелер
Београд: Филип Вишњић, 2016.
47. МИТОВИ СРПСКЕ ИСТОРИЈЕ
Дејан Ристић
Београд: Вукотић медиа, 2019.
48. МОЈА ПОРОДИЦА И ДРУГЕ ЖИВОТИЊЕ
Џералд Дарел
Београд: Хоплит, 2018.
49. НАЦРТ ЗА ЈЕДНУ ФЕНОМЕНОЛОГИЈУ ПРАВА
Александар Кожев
Сремски Карловци; Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића,
2012.
50. НОЋНО ВИЈЕЋЕ
Џевад Карахасан
Нови Сад: Булевар, 2019.

51. ОБИТЕЉ
Захар Прилепин
Београд: Самиздат Б92, 2018.
52. СРПСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЈА: ТОМ 3, КЊИГА 1,
Г – ДЕМОГРАФСКИ ПРЕГЛЕД
Нови Сад: Матица српска; Београд: Српска академија наука
и уметности: Завод за уџбенике, 2018.

PREPORUČUJEMO

1. Maja Anđelou: **ZNAM ZAŠTO PTICA U KAVEZU PEVA** / Beograd: Štrik, 2019.

Preuzeto sa sajta: <http://strik.rs/knjige/znam-zasto-ptica-u-kavezu-peva/>

„Njen portret je biblijska studija života okruženog smrću.”

Džejms Boldvin

„Predivna knjiga – bezuslovno očaravajuća memoarska proza za naše i bilo koje drugo vreme... Maja Anđelou je rođena spisateljica sa razvijenim čulom za život, a ovo je njena izuzetna autobiografska priča.”

Kirkus rivju

„U svim svojim delima Maja Anđelou istražuje koncepte ličnog identiteta i ljudske istrajnosti iz perspektiva rase, pola, porodice, zajednice i kolektivne prošlosti.”

Njujork tajms

„Dirljiva priča o jednom nesvakidašnjem detinjstvu.”

Gardijan

2. Fric Martini: **ISTORIJA NEMAČKE KNJIŽEVNOSTI** / Beograd: Službeni glasnik, 2019.

Preuzeto sa sajta: <http://www.slglasnik.com/библиотека-lexis/библиотека-lexis—појединачна-издања/историја-немачке-књижевности>

Istorija Frica Martinija smatra se najboljom knjigom te vrste u novijoj književnoj historiografiji. Njeno izdanje na srpskom, prvi put kompletno i upotpunjeno pregledom posleratnog razvoja, dolazi u dobar čas: moglo bi da nadoknadi kašnjenje za velikim sintetičkim projektima kojem je sklona evropska kultura. Priređivač, inače nekadašnji Martinijev doktorand, terminološki je usaglasio sve pojmove iz odgovarajućeg kruga ideja, ujednačio naslove dela, sastavio registar imena autora i književnih dela i sačinio prvi srpski prevod – izvesno najzanimljivijeg – poslednjeg poglavlja, koje obuhvata period od 1945. do današnjih dana. Pridodat je iscrpan naučni predgovor i kritički aparat: popis važnih radova o istoriji književnosti koji nudi putokaz čitaocu za temeljnije uvide.

Istorija nemačke književnosti prvi put je objavljena 1949. i doživela je dvadesetak izdanja; prevedena je na veliki broj svetskih jezika. Po mnogim svojim odlikama ona je, u ovom, punom obimu, dosad najbolji prikaz celokupne istorije književnosti. Martinijev pristup je suveren: njegova merila nisu se prilagođavala tzv. tržištu ideja. Njegova je *Istorija*, međutim, neprekidno dopunjavana: učesnik u posleratnim književnim zbivanjima, nastavio je da prati i osvetljava teme i ideje vodećih pisaca svoga vremena, pa je pređašnjem „literarnom ikonostasu” (Maks Friš, Fridrih Drenmat, Hajnrih Bel, Elijas Kaneti) dodao likove Tomasa Bernharda, Petera Handkea, Elfride Jelinek i velikog broja savremenih pisaca.

3. Žan-Klod Karijer: **REČNIK ZALJUBLJENIKA U INDIJU** / Beograd: Službeni glasnik, 2019.

Preuzeto sa sajta:

<http://www.slglasnik.com/гласник-препоручје/речник-заљубљеника-у-индију>

Indija se opire pogledu ništa manje nego razumu: mnoštvo naroda, jezika, običaja, verovanja, zanimanja. Mnoštvo prošlosti u mnoštvu sadašnjosti. Mogli bismo pomisliti da takva zemlja ne postoji. Ipak, indijska demokratija funkcioniše i svi ti narodi deluju kao jedan.

Kojim čudom? Ovaj rečnik – u kome bi ljubav želela da ne bude slepa – pokušava da odgovori na to pitanje tokom neprestanog i veoma indijskog cikcak putovanja od mesta do mesta, od boga do boga, od čoveka do čoveka i od slučaja do slučaja. Vodič nam je *Mahabharata*, veliki epski spev koji čini nevidljivo ali svemoćno vezivo Indije, iluzije koja svoju stvarnost nalazi samo u spevu.

Žan-Klod Karijer (1931), francuski pisac, dramaturg i scenarista. Kod nas su prevedene njegove knjige *Razgovori sa dalaj-lamom*, *Ne nadajte se da ćete se rešiti knjiga* (razgovori Žan-Filipa de Tonaka sa Žan-Klodom Karijerom i Umbertom Ekom), *Rečnik gluposti i grešaka u rasuđivanju* (koautor sa Gijem Beštelom), *Letovanje gospodina Iloa* i *Gojine utvare* (koautor sa Milošem Formanom).

4. Džin Tvengi: **INTERNET GENERACIJA: dezorijentisanost dece u digitalnom dobu** / Novi Sad: Psihopolis institut, 2019.

Preuzeto sa sajta: <https://psihopolis.edu.rs/knjiga/internet-generacija/>

Oko 2012. godine udeo Amerikanaca koji su imali pametne telefone prešao je 50%. Upravo tada je dr Džin Tvengi, profesor psihologije, nakon nekoliko godina istraživanja američke omladine, uočila i nagle promene u ponašanju i emocionalnom stanju tadašnjih tinejdžera u svim aspektima života. To joj je bio alarm da ozbiljnije istraži generaciju rođenih između 1995. i 2012. godine koju je ona nazvala internet generacijom – *aj-generacijom* (iGen). To je prva generacija koja ne poznaje svet i život bez interneta, formirali su ih pametni telefoni i društvene mreže i generacija su koja je stvarni svet zamenila digitalnim! (njima je prethodila generacija milenijalaca rođenih između 1980. i 1994. godine). A promene su i dobre i loše...

Ozbiljna istraživanja su pokazala da je aj-generacija nespripremljena za odraslost, ne zanima ih rana samostalnost – žele što duže da ostanu u roditeljskoj kući, prezaštićeni i razmaženi produženim detinjstvom; fizički su bezbedniji jer su uglavnom u svojoj sobi, uz telefon, nezainteresovani za izlaske i žurke, pa i za seks (dokaz je i manji broj maloletničkih trudnoća), za polaganje vozačkog ispita (ne žele da preuzmu nikakvu odgovornost) i manje su sklone alkoholu (što je dobra vest!). Jednom rečju – današnji 18-godišnjaci su kao 15-godišnjaci nekad, a 15-godišnjaci nekad kao današnji 13-godišnjaci – što znači da im je emocionalni i socijalni razvoj usporen za tri godine!

Novina je i to što aj-generacija želi i očekuje i psihičku sigurnost (npr. sigurne sobe na univerzitetima gde se mogu povući svaki put kada se na bilo koji način osećaju psihički povređeni!). Istraživanja pokazuju da su sklone depresiji i da broj samoubistava među njima drastično raste nakon 2011. godine, što ukazuje na ozbiljnu krizu njihovog mentalnog zdravlja. Pametni telefoni im omogućavaju da se druže, a da pri tome ne moraju da mrdnu iz svoje sobe. Telefon, samoća, slaba komunikacija sa roditeljima, malo sna čine ih u stvari nesrećnim, očajnim, usamljenim, stidljivim i depresivnim. Zurenje u male ekrane produžilo im je detinjstvo i izolovalo ih od prave ljudske interakcije – emocije upoznaju preko emotikona, retko ih opažaju na stvarnim ljudskim licima.

Nije sve tako crno – pripadnici aj-generacije su tolerantni, imaju novu svest o ravnopravnosti, mentalnom zdravlju i pravima LGBT populacije, praktične su prirode sa urođenim oprezom i imaju zdrave osnove na kojima zasnivaju uspeh, karijera im je važna, žele je brzo i žele da utiču na stvari. Aj-generacija će uskoro biti dominantna i među mladim biznismenima – da li su kompanije spremne da prihvate njihove ukuse koji će oblikovati tržište, da li smo svi spremni da prihvatimo njihove političke naklonosti koje će oblikovati izbore i zakonodavstvo...

Aj-generacija je stvarni svet zamenila digitalnim i Džin Tvengi upravo ovde vidi najveću opasnost, ali i odgovornost roditelja, nastavnika, vaspitača i svih koji bi morali intervenirati i pokušati postaviti digitalne granice koje bi ih vratile u stvarni svet i život. Ako smognu snage da ispuste telefone i stresu sa sebe sve strahove – uspeće. Ipak, razumevanje aj-generacije znači razumevanje budućnosti – svih nas.

ŠTA KADA DECA ZAMENE STVARNI SVET ZA VIRTUELNI?

- Kako je nastala internet ili *aj-generacija*?
- Šta usporava socijalni i emocionalni razvoj mladih?
- Zašto su „pametni-telefoni” toliko promenili svet mladih?
- Kako virtuelna povezanost uništava emocionalnu povezanost u stvarnom životu?
- Digitalna dezorijentacija: usamljenost, nesamopouzdanje, stid, strepnja, depresija...
- Šta tu roditelji mogu i moraju da učine?

U SVETU KOJI SE BRZO MENJA, RODITELJI MORAJU BRŽE DA UČE

„Tvengijeva u novoj knjizi analizira fenomen detinjstva prožetog uticajem interneta, što utiče na sve aspekte života moderne dece – od društvenih odnosa do mentalnog zdravlja – pokazujući da su oni istovremeno fizički najsigurnija i psihički najranjivija generacija, zastrašujuće nespremna za odraslost.”

Jovana Papan, urednik sajta Detinjarije.com

5. Piter K. Smit: **PSIHOLOGIJA VRŠNJAČKOG NASILJA: kako sa nasilništvom u školi**
/ Novi Sad: Psihopolis institut, 2019.

Preuzeto sa sajta: <https://psihopolis.edu.rs/knjiga/psihologija-vrsnjackog-nasilja/>

Osnovno dečje pravo je pravo na školu bez straha i nasilja. Ipak, školsko i vršnjačko nasilje danas su svetski problem.

Šta je vršnjačko nasilje, kako i zašto nastaje? Šta znamo o deci koja će potencijalno zlostavljati druge, a šta o deci koja su potencijalne žrtve vršnjačkog nasilja? Da li je preterano zaštitničko roditeljstvo jedan od faktora rizika? Da li su prezaštićena deca češće žrtve ili zlostavljači? Koja je uloga roditelja u neutralisanju posledica vršnjačkog nasilja, a kako škole treba da suzbijaju vršnjačko nasilje?

I mnogima od nas se na pomen vršnjačkog nasilja vraćaju slike iz detinjstva, i osećanja patnje koja ostavljaju teško izbrisiv trag. Mediji svakodnevno izveštavaju o učestalim slučajevima vršnjačkog nasilja, a društvene mreže postale su poligon za nove vrste kao što je elektronsko vršnjačko nasilje. Porodica i škola prebacuju krivicu a do rešenja kako da se zajedno suprotstavimo vršnjačkom nasilju teško se dolazi.

Knjiga se u celosti bavi ovim pitanjima i nasilništvom u školi, odnosno među decom školskog uzrasta. Agresija se obično definiše kao ponašanje sa namerom da se drugome nanese šteta i posve je jasno da je vršnjačko nasilje vrsta agresivnog ponašanja. Ipak, jasno je i da nije svaka agresija nasilje.

OSNOVNO DEČJE PRAVO JE PRAVO NA ŠKOLU BEZ NASILJA I STRAHA

- Kako razlikovati vršnjačko nasilje od dečje kavge?
- Zbog čega deca postaju nasilna?
- Kako se postaje nasilnik, a kako žrtva nasilnika?
- Kako pomoći detetu da se snađe u vršnjačkoj grupi?
- Kako da deca žrtve vršnjačkog nasilja prevaziđu traumu?

„Dragocena knjiga svetskog stručnjaka za vršnjačko nasilje. Značajan doprinos rešavanju složenog problema koji se kod nas preterano pojednostavljuje.”

Prof. dr Tatjana Milivojević, filozof i psihoterapeut

6. Ivan Dimitrijević: **TAJNI JEZIK SRBA: etnolingvističko objašnjenje srpskih poslovice i izreka** / Novi Sad: Prometej, 2019.

Preuzeto sa sajta:

<https://www.prometej.rs/prodavnica/popularna-lingvistika/tajni-jezik-srba-etnolingvisticcko-objasnjenje-srpskih-poslovica-izreka/>

„Зарањајући у свијет наших пословица и изрека, аутор се истовремено отиснуо на брођење просторима колективног памћења. Како се каже у Предговору: ’... човек је пречесто заслепљен мишљу о свом сталном напретку, уверењем да може решити сваки проблем, због чега његовом оку знају да измакну просте чињенице, попут оне да постоје вечни проблеми...’

У књизи се обрађује тридесет пословица и изрека, од оних широко распрострањених (нпр. ружан кô лопов, рука руку мије, образ обадвије итд.) до оних мање познатих, нпр. ђевојке расту кâ и зла трава или не дави се ђаво маслом. Једна од особина која ову књигу чине популарнолингвистичком јесте то што није оптерећена научним апаратом – на све изворе тог типа упућује се неформално, па је текст непрекинут, питак.

Ова књига биће од интереса не само онима који траже занимљиво штиво него и свима онима у чијем је пољу интересовања културна антропологија, међукултурна психологија и антрополошка лингвистика.”

Данко Шипка

7. Ivan Dimitrijević: **MUKE OKO JEZIKA I PRAVOPIISA** / Novi Sad: Prometej, 2019.

Preuzeto sa sajta:

<https://www.prometej.rs/prodavnica/popularna-lingvistika/muke-oko-jezika-pravopisa/>

„Ова књига представља избор мојих радова који су објављени у последње три године, од 2016. до 2019, у различитим публикацијама (часописима и тематским зборницима). Радови се тичу питања српског језика и његовог правописа, али и статуса и примене језика и правописа у настави (образовном систему). На крају књиге налази се библиографска напомена, са прецизним подацима где је и када публикован сваки од наведених радова. Разуме се да у овако конципираној књизи мора бити понављања и

преклапања. Ипак, сматрао сам корисним на једном месту окупити тематски сличне радове објављене на различитим местима и тако их представити потенцијалним читаоцима.”

Ivan Dimitrijević

8. Daša Drndić: **UMIRANJE U TORONTU** / Kikinda: Partizanska knjiga, 2018.

Preuzeto sa sajta: <https://www.partizanskaknjiga.com/knjige/umiranje-u-torontu-dasa-drndic>

Umiranje u Torontu je zapanjujući tekst. U isto vreme lucidan i opor, duhovit i tužan, ali uvek nepomirljiv sa statusom quo, u neprekidnom preispitivanju i borbi za pravdu koja podrazumeva ni manje ni više nego ljudsko dostojanstvo, ono što izbeglicama najpre uzmu.

Vladimir Arsenić

5

ЛИСТА НАЈЧИТАНИЈИХ КЊИГА

**ЛИСТА НАЈЧИТАНИЈИХ КЊИГА У БИБЛИОТЕЦИ УПРАВЕ
ЗА ПЕРИОД АВГУСТ–СЕПТЕМБАР 2020. ГОДИНЕ**

1. ПУТ ДО КУЋЕ СВАКОГ ЈУТРА СВЕ ЈЕ ДУЖИ
Фредрик Бакман
Београд: Лагуна, 2019.
2. БРИТ-МАРИ ЈЕ БИЛА ТУ
Фредрик Бакман
Београд: Лагуна, 2019.
3. ЧОВЕК ПО ИМЕНУ УВЕ
Фредрик Бакман
Београд: Лагуна, 2017.
4. ЏОЗЕФ АНТОАН: МЕМОАРИ
Салман Ружди
Београд: Вулкан издаваштво, 2013.
5. СПОРИ ПОВРАТАК КУЋИ
Петер Хандке
Горњи Милановац: Дечје новине, 1990.
6. ПРИЧА О НОВОМ ПРЕЗИМЕНУ: 2. ДЕО
Елена Феранте
Београд: Воока, 2017.
7. ПОНОЋНО СУНЦЕ
Ју Несбе
Београд: Лагуна, 2017.
8. ПИСАЦ КАО ПРОФЕСИЈА
Харуки Мураками
Београд: Геопоетика издаваштво, 2019.
9. НОЋИ У РОДАНТЕУ
Николас Спаркс
Београд: Лагуна, 2018.
10. МАРТА КВЕСТ
Дорис Лесинг
Зрењанин: Агора, 2008.